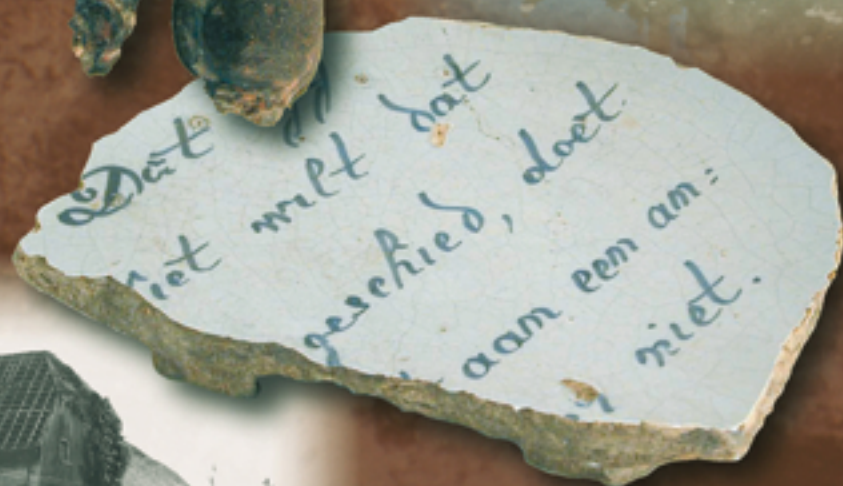

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

**Archeologisch proefonderzoek van een laat- en
postmiddeleeuws bewoningslint**

J.S. van der Kamp

*Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht
telefoon 030 2863990*

februari 2005

Gemeente Utrecht
Dienst Stadsontwikkeling

Administratieve gegevens

Projectcode:

LR 22

Locatie:

Hogeweide 1, Utrecht

Toponiem:

Hogeweide

Landelijke coördinaten:

133.127/456.137

Opdrachtgever:

Stedenbouw en Monumenten gemeente Utrecht

Uitvoerder:

Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Dagelijkse leiding opgraving:

J.S. van der Kamp

Coördinator vanuit de gemeente:

H.L. Wynia

Uitvoering veldwerk:

September/oktober 2001

Documentatie:

Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

3511 VG, Utrecht

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 De archeologische inventarisatie Utrecht-Harmelen	7
1.2 De ontdekking van het bewoningslint langs de Hogeweide	7
1.3 Proefonderzoek naar het bewoningslint	7
1.4 De Merovingische nederzetting	9
1.5 Personeel	10
2 De fysisch-geografische en historische context	11
2.1 Bodemkundige ondergrond	11
2.2 Historische achtergrond	12
3 Doel van onderzoek en methode	15
3.1 Doelstelling van het proefonderzoek	15
3.2 Methode van proefonderzoek	15
Resultaten	
4 De bodemopbouw	18
5 De vroege Middeleeuwen	19
6 Het bewoningslint langs de Hogeweide	21
6.1 Periode I: de twaalfde en dertiende eeuw	21
6.2 Periode II: de veertiende en vijftiende eeuw	23
6.3 Periode III: ca. 1500 – 1959 na Chr.	25
7 De boerderij De Hoogeweide	34
7.1 Een bouwhistorische opname van boerderij De Hoogeweide	34
7.2 Boerderij De Hoogeweide op foto's en kaarten	36
8 De Hogeweide en drie Utrechtse kapittels	42
9 De vondsten	43
9.1 Het aardewerk	43
9.2 De metalen voorwerpen	43
9.3 Bouwmaterialen en glas	44
10 Conclusies en aanbevelingen	47
10.1 Conclusies	47
10.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	47
Vondsten en documentatie	50
Literatuur	51
Colofon	52

Afb. 1a

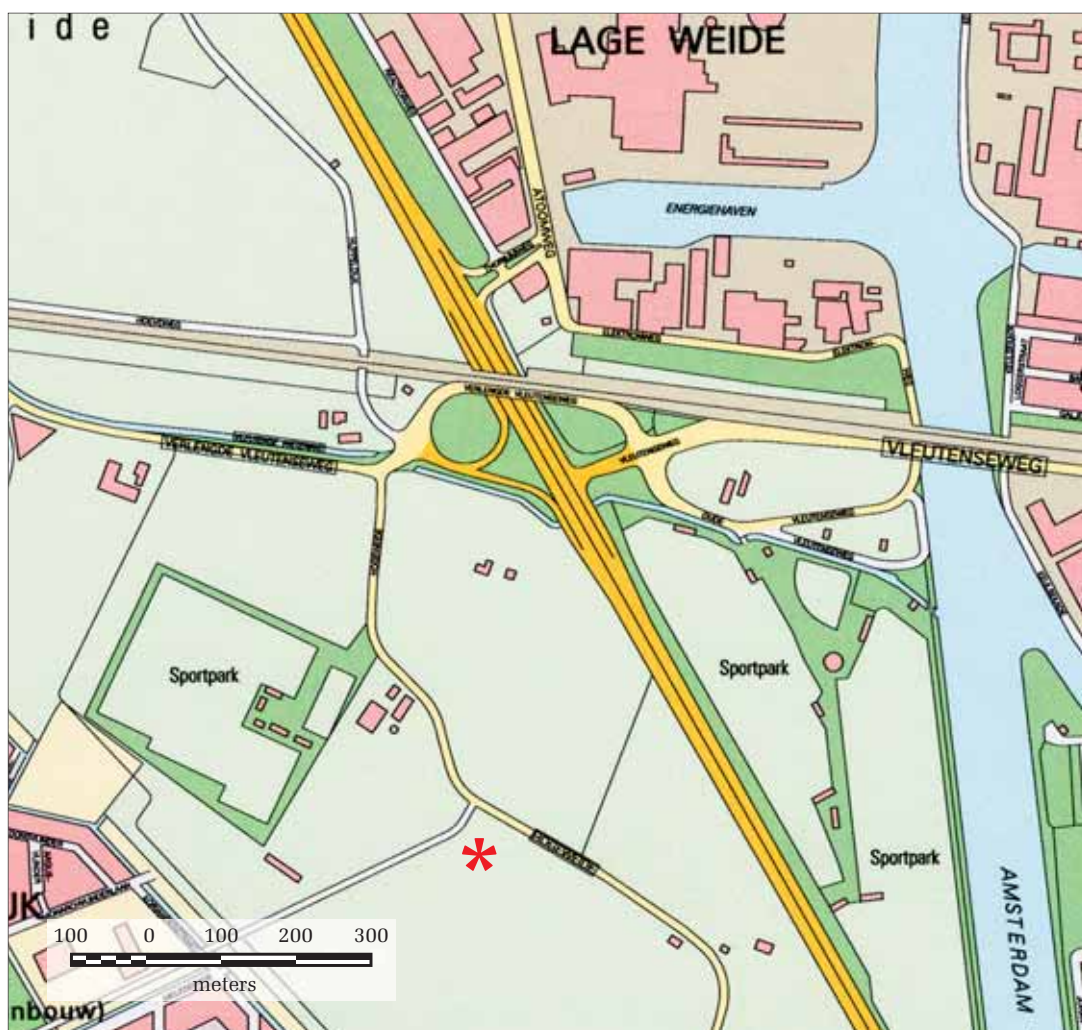
Ligging opgravings-
terrein
(stedelijk niveau)

afb. 1b

Ligging opgravings-
terrein; buurtniveau
(1b is uitsnede uit 1a)

De rode asterisk geeft
de opgravingslocatie
aan.

Samenvatting

Ten westen van Utrecht wordt sinds enkele jaren de Vinex-locatie Leidsche Rijn gerealiseerd. In 1993 is door RAAP in dit gebied een groot-schalig archeologisch boor- en karteringsonderzoek uitgevoerd, waarbij onder meer langs een deel van de Hogeweide een laatmiddeleeuws bewoningslint is aangetroffen. In 2002 moest een aantal tijdelijke voorzieningen worden gerealiseerd langs de Hogeweide. Aangezien er naar werd gestreefd om deze voorzieningen niet in een archeologisch belangrijk gebied terecht te laten komen, is een archeologisch proefonderzoek uitgevoerd op enkele percelen langs deze weg (LR22). Dit onderzoek - uitgevoerd door de Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht - vond plaats op drie percelen grasland (afb. 1). Op één perceel heeft tot 1959 de boerderij De Hoogeweide gestaan, waarvan de ouderdom tot voor kort niet duidelijk was. Het belangrijkste doel van het proefonderzoek was om de omvang en de ouderdom van de bewoning op dit perceel vast te stellen. Mogelijk was de boerderij De Hoogeweide een opvolger van laatmiddeleeuwse bewoning. In dat geval zou de laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hogeweide zich namelijk in noordelijke richting aanzienlijk verder uitstrekken dan op dat moment bekend was. Het tweede doel van het proefonderzoek was om vast te stellen of op het meest westelijke van de drie percelen sporen van een eerder (gedeeltelijk) opgegraven Merovingische nederzetting aanwezig waren.

Tijdens LR22 zijn in totaal tien proefsleuven aangelegd. Op het zuidwestelijke perceel werd een smal, standgreppel-achtig spoor aangetroffen, dat grote gelijkenis vertoonde met sporen van de Merovingische nederzetting ten noorden ervan. Mogelijk was het spoor een restant van een vlechtwerkwand, die als perceelsgrens fungeerde. Op het middelste perceel werden slechts (waarschijnlijk zeventiende-eeuwse) greppels aangetroffen, die op veel percelen in Leidsche Rijn zijn waargenomen.

Op het perceel direct langs de Hogeweide werden vele sporen aangetroffen, waarvan de oudste dateren uit de twaalfde eeuw. Het merendeel van deze twaalfde-eeuwse sporen bestond uit paalkuilen, op basis waarvan een deel van een boerderijplattegrond gereconstrueerd kan worden. Alhoewel er enkele dertiende-eeuwse scherven werden aangetroffen, zijn er geen sporen die met zekerheid in deze eeuw gedateerd kunnen worden. Kort na 1300 werd er op het perceel een stenen boerderij gebouwd. Kloostermoppen, plavuizen en geglazuurde daktegels getuigen van een boerderij met een meer dan

gemiddelde luxe. Van de boerderij zelf werden geen sporen aangetroffen en waarschijnlijk werd deze dan ook kort na 1500 afgebroken en vervangen door een nieuwe boerderij: De Hoogeweide. De greppel die aan de zuidzijde het erf van de veertiende-eeuwse boerderij had begrensd, werd gedempt en vervangen door een nieuwe greppel, die enigszins zuidelijker lag. De zestiende-eeuwse boerderij De Hoogeweide had aanvankelijk minstens één bijgebouw, waarvan een deel van de kloostermopfundering werd aangetroffen. Rond 1650 werd de greppel aan de zuidzijde van het erf wederom gedempt en vervangen door een nieuwe greppel, die nog verder in zuidelijke richting was opgeschoven. Boven deze greppel werd een privaat gebouwd, die tot 1750 in gebruik zou blijven. De boerderij zou vervolgens tot in het voorjaar van 1959 min of meer onveranderd blijven bestaan. Wel werd een deel van de zuidelijke erfgreppel gedempt en werd mogelijk rond 1750 een nieuw privaat aangelegd, waarvan de glijgoot werd gevonden.

Tijdens het uitwerken van het proefonderzoek bleek dat er een uitgebreide bouwhistorische opname van boerderij De Hoogeweide uit januari 1959 bestaat. Deze heeft vele nieuwe gegevens opgeleverd en bevestigde bovendien enkele vermoedens die tijdens het proefonderzoek waren ontstaan. Nu stond bijvoorbeeld onomstotelijk vast dat het woongedeelte van De Hoogeweide volledig uit de vroege zestiende eeuw dateerde. Bovendien bevestigde de bouwhistorische opname het monumentale karakter van de boerderij. Daarnaast bleken er enkele foto's van De Hoogeweide van kort voor en tijdens de sloop te bestaan.

Bij de uitwerking van het proefonderzoek is tevens gebruik gemaakt van oude kaarten. Op de oudste gedetailleerde kaart van het gebied - de kaart van C. Specht uit 1696 - staat op het onderzochte perceel reeds de boerderij De Hoogeweide afgebeeld. Deze is vervolgens terug te vinden op alle kaarten tot 1959. De kadasterkaart van 1832 toont tot in detail de boerderij, twee bijgebouwen en de diverse perceelsgreppels. Tijdens het proefonderzoek werd een deel van de greppels teruggevonden.

De resultaten van het proefonderzoek LR22 vertonen grote overeenkomsten met die van een eerder proefonderzoek langs de Hogeweide (LR20). Tijdens dit onderzoek werd eveneens twaalfde-eeuwse bewoning en vroege en luxe steenbouw uit het begin van de veertiende eeuw aangetoond. Bij bestudering van de literatuur over de Hogeweide bleek dat het gebied ten zuidwesten van de Hogeweide vanaf waarschijnlijk de

twaaftde eeuw in bezit was van drie Utrechtse kapittels. Het gehele bewoningslint langs de Hogeweide moet daarom gerekend worden tot kapittelbezit, wat de vroege verstening en luxe van de boerderijen zou kunnen verklaren. De kapittels beheerden hun landerijen vanuit een

zogenaamde uithof, een luxe boerderij waar de kapittelleden in luxe konden verblijven en waar de pachters hun pacht kwamen afdragen. Op de kaart van Specht staan langs de Hogeweide drie boerderijen afgebeeld; mogelijk kunnen hierin uithoven van de drie kapittels worden herkend

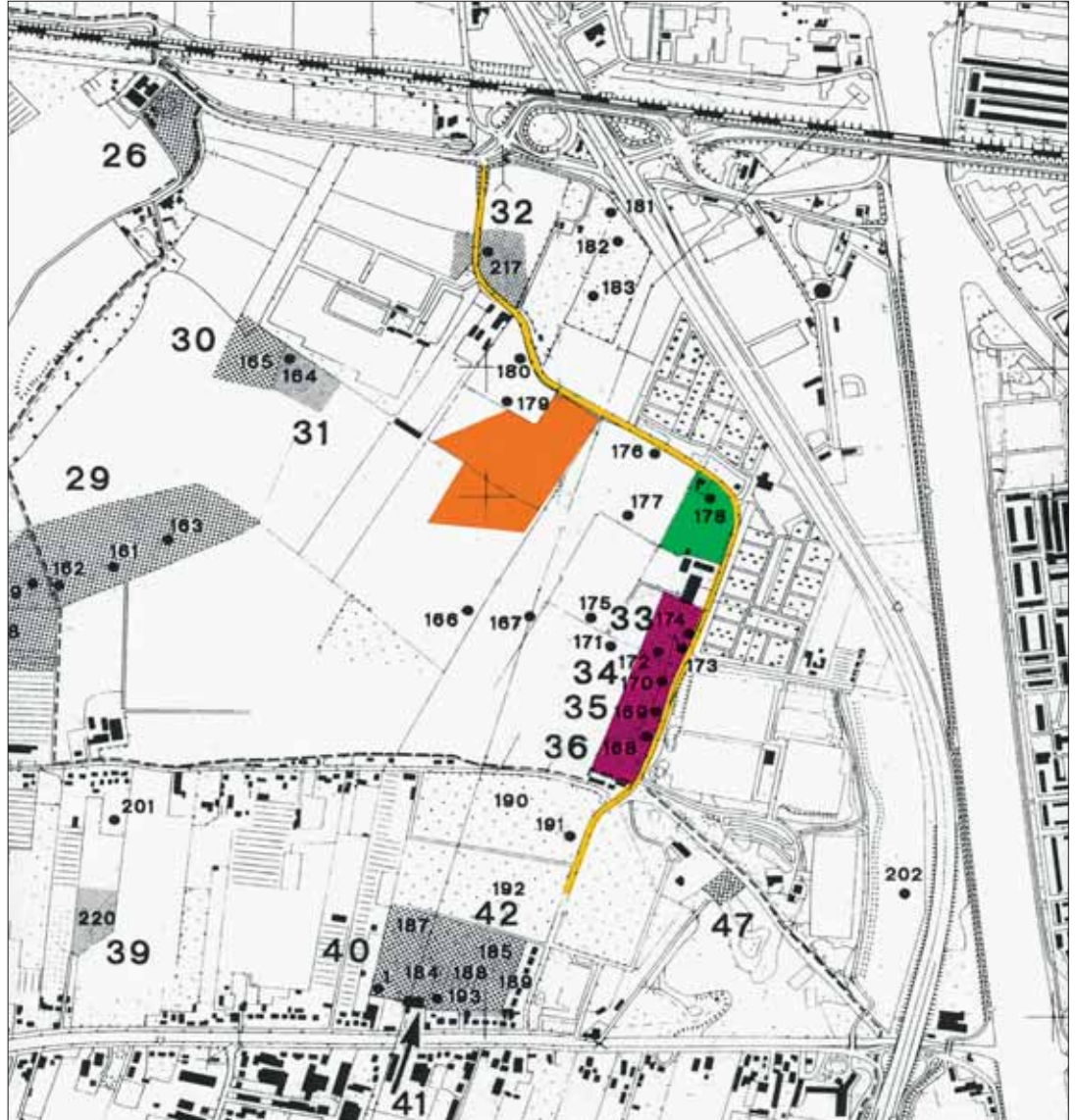
Afb. 2

De ligging van het laatmiddeleeuwse bewoningslint langs de Hogeweide ten tijde van de ontdekking tijdens de kartering in 1993 (catalogusnummers 34 t/m 36). Het proefonderzoek LR20 heeft aangetoond dat het bewoningslint zich ook ten noorden van boerderij De Hoef uitstrekt.

(Bron: Haarhuis/Graafstal, RAAP-rapport 80, kaartbijlage)

Legenda:

- Laatmiddeleeuws bewoningslint van de kartering uit 1993
- De Hogeweide
- Opgravingsterrein LR20
- Opgravingsterrein LR22

1 Inleiding

In 1990 werden in de zogeheten Vierde Nota over Ruimtelijke Ordening Extra (afgekort VINEX) enkele steden aangewezen die door middel van nieuwbouw het groeiende tekort aan woningen op dienden te vangen. Het grootste project dat hier uit voortvloeide, is dat van de VINEX-locatie Leidsche Rijn, destijds gelegen op het grondgebied van de gemeenten Utrecht en Vleuten-De Meern, sinds de samenvoeging van beide gemeenten op 1 januari 2001 gemeente Utrecht.

1.1 De archeologische inventarisatie Utrecht-Harmelen

In het gebied van de VINEX-locatie Leidsche Rijn, grotendeels gelegen op de stroomrug van de Oude Rijn, liggen diverse van oudsher bekende archeologische monumenten, waaronder een Romeins castellum en diverse middeleeuwse kasteelterreinen en ridderhofsteden. Vanwege de toekomstige bouwplannen ontstond er behoefte aan een gedetailleerder inzicht in de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen in dit gebied met hoge archeologische verwachting. Vandaar dat Stichting RAAP (Regionaal Archeologisch Archiverings Project) in 1992 en 1993 in opdracht van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland een uitgebreide archeologische inventarisatie in het gebied tussen Utrecht en Harmelen heeft uitgevoerd (Haarhuis en Graafstal 1993). Het onderzoek toonde aan dat in Leidsche Rijn veel meer belangrijke archeologische overblijfselen aanwezig waren dan tot op dat moment werd aangenomen. Op basis van de eerste Aanvullende Archeologische Inventarisatie werden in totaal 60 terreinen geselecteerd voor een waarderend vervolgonderzoek. Uiteindelijk bleken hiervan 36 terreinen in aanmerking te komen voor bepaalde beheersmaatregelen, waarvan een deel inmiddels is opgenomen in de dertien tot archeologisch monument verklaarde terreinen. De tijdens de inventarisatie geselecteerde archeologische plekken beslaan de periode van de late Bronstijd tot en met de late Middeleeuwen, maar vertonen een duidelijke concentratie in de periode late IJzertijd/Romeinse tijd.

1.2 De ontdekking van het bewoningslint langs de Hogeweide

Het RAAP-onderzoek leverde diverse vindplaatsen uit de late Middeleeuwen op, veelal gelegen langs bestaande wegen. Zeer illustratief is in dit opzicht de ontdekking van het laatmiddeleeuwse bewoningslint langs de Hogeweide te Utrecht (afb. 2). Van de 36 terreinen van het RAAP-onderzoek die voor bepaalde beheersmaatregelen in aanmerking kwamen, hadden

er vier betrekking op dit bewoningslint langs de Hogeweide (RAAP-catalogusnummers 33 t/m 36). Tijdens de kartering werden hier onder meer aardewerkscherven gevonden. Deze bestaan uit verschillende aardewerksoorten, te weten Pingsdorf, Paffrath, kogelpot, proto-steengoed en roodbakkend geglazuurd aardewerk. De scherven dateren uit de elfde tot en met de dertiende eeuw. Na de eerste kartering volgde een waarderend booronderzoek, waarbij in totaal 35 boringen werden uitgevoerd op de twee percelen van catalogusnummers 33 t/m 36. Hierbij werd een bewoningslaag vastgesteld, die direct onder de meestal 30 cm dikke bouwvoor begon en een diepte kende van 80 tot 100 cm onder huidig maaiveld. De bewoningslaag kende een lengte van zo'n 275 m en strekte zich uit tot maximaal 20 m ten westen van de bermsloot ten westen van de Hogeweide. Slechts op één punt lijkt het nederzettingsareaal deze breedte van 20 m te overschrijden. De RAAP-onderzoekers merkten op 'dat niet valt uit te sluiten dat de voorzijde van de vermoedelijke aanwezige huisplaatsen door de aanleg van de Hogeweide en de daarlangs gelegen bermsloot is aangetast' (Haarhuis en Graafstal 1993, 87).

Aan de noordzijde van het bewoningslint werd in twee boringen een grote recente verstoring waargenomen. Deze houdt waarschijnlijk verband met de nog steeds bestaande boerderij De Hoef, gelegen ten noorden van het aangetroffen bewoningslint. Vanwege deze recente verstoring en de boerderij De Hoef is de noordelijke begrenzing van het laatmiddeleeuwse bewoningslint tijdens het waarderende booronderzoek van RAAP niet in beeld gekomen. De onderzoekers van RAAP hadden echter niet de indruk dat dit bewoningslint zich uitstrekte tot op het perceel direct ten noorden van De Hoef. Toch werden er op dit perceel tijdens deze kartering één of meerdere scherven opgeraapt. Deze zijn in het RAAP-rapport gecatalogiseerd onder objectnummer 178 (Haarhuis en Graafstal 1993). Ondanks de vondst van het aardewerk werd dit perceel ten noorden van De Hoef niet opgenomen in de lijst van de 36 terreinen met een bepaalde archeologische bestemming. De scherven van objectnummer 178 werden niet nader omschreven, zodat een datering ervan niet bekend is.

1.3 Proefonderzoek naar het bewoningslint

Een onderdeel van de grootschalige bouwactiviteiten ten westen van Utrecht is de verlegging van de rijksweg A2 op het tracé Haarrijn-Oudenburg. Vooruitlopend hierop heeft Rijkswaterstaat RAAP Archeologisch Adviesbureau opdracht

gegeven op de plek van het toekomstige tracé een archeologisch onderzoek in de vorm van een Aanvullende Archeologische Inventarisatie uit te voeren. Het tracé werd in twee delen van gelijke lengte verdeeld, die in twee afzonderlijke campagnes werden onderzocht. Het noordelijke deel van het tracé lag ten noorden van de stroomgordel van de Oude Rijn en leverde één vindplaats op, die in de late Bronstijd of IJzertijd gedateerd moet worden (Jansen 2000). Het zuidelijke gedeelte van het toekomstige tracé daarentegen lag bijna geheel op de stroomgordel en de inventarisatie hiervan leverde dan ook aanzienlijk meer archeologische vindplaatsen op (Jansen 2001). Er werden drie vindplaatsen aangetroffen, alsmede de mogelijke locatie van de Romeinse weg tussen de castella in De Meern en dat in Utrecht. Eén van de drie vindplaatsen werd door de onderzoekers van RAAP in de IJzertijd en/of Romeinse tijd geplaatst; één in de vroege Middeleeuwen en één in zowel de IJzertijd en/of Romeinse tijd alsmede de vroege Middeleeuwen. Deze laatste vindplaats - vindplaats 2 in het RAAP-rapport - lag op een perceel ten westen van de Hogeweide, direct ten noorden van de boerderij De Hoef. De RAAP-onderzoekers dateerden de nederzetting in de IJzertijd/Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen.

In maart 2001 heeft de Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht een proefonderzoek uitgevoerd op het perceel van vindplaats 2 (LR20; afb. 2), waarbij bewoningssporen uit de twaalfde tot en met vijftiende eeuw werden aangetroffen. Sporen uit de IJzertijd/Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen ontbraken volledig. De twaalfde-eeuwse sporen bestonden grotendeels uit mogelijke paalkuilen en enkele greppels. Het was niet mogelijk op basis van de mogelijke paalkuilen een huisplattegrond te reconstrueren. Het aantal dertiende-eeuwse sporen bleek aanzienlijk kleiner dan die uit de daaraan voorafgaande eeuw. Er werd een mogelijke afvalkuil en een greppel aangetroffen. Een opvallende dertiende-eeuwse vondst was een Limoges-gesp. Producten uit Limoges zijn doorgaans zeldzaam en worden in verband gebracht met kerken, kloosters en geestelijken. De Limoges-gesp - de tweede met zekerheid in Nederland gevonden - duidt op een rijkdom die moeilijk in overeenstemming gebracht kan worden met een doorsnee boerderij. Vier sporen van LR20 moesten worden gedateerd in de veertiende en het eerste kwart van de vijftiende eeuw. Het betrof greppels, waarvan er één zodanig breed was (ca. 6 m) dat van een gracht gesproken mag worden. In de vulling van de greppels kwam een kleine

Afb. 3

De Hogeweide en boerderij De Hoef vanuit de lucht gezien. Het noorden bevindt zich min of meer boven aan de foto. Het opgravingsterrein van LR22 is omcirkeld. Linksonder is een klein deel van de Groenedijk zichtbaar, die aan de oostzijde uitkomt op de Hogeweide. De Hogeweide loopt met een grote bocht naar het noordwesten (linksboven op de foto), om hier aan te sluiten op de Verlengde Vleutenseweg. In de rechter bovenhoek is de rijksweg A2 zichtbaar. (Bron: Fotodienst gemeente Utrecht)

hoeveelheid bouw materiaal aan het licht, waaronder vroeg veertiende-eeuwse kloostermoppen en geglazuurde plavuizen. Kennelijk heeft er op of in de buurt van het onderzochte perceel reeds kort na 1300 steenbouw gestaan. In de historische bronnen is hierover niets bekend.

Tijdens het proefonderzoek LR20 was gebleken dat het laatmiddeleeuwse bewoningslint langs de Hogeweide zich in noordelijke richting verder uitstreckte dan op dat moment werd verondersteld. Vanwege deze constatering werd gedurende het proefonderzoek het perceel ten noordoosten ervan gekarteerd en met de metaaldetector afgezocht. In de uiterste noordoosthoek van dit perceel - en tegen de Hogeweide aan - werden laatmiddeleeuwse scherven en een veertiende-eeuwse gesp gevonden. Deze vondst lijkt te betekenen dat het bewoningslint zich verder uitstreckte in noordwestelijke richting dan het onderzoeksterrein van LR20.

In 2002 zou op drie percelen langs de Hogeweide een aantal tijdelijke voorzieningen worden gerealiseerd. Een van deze percelen lag direct ten noordwesten van het perceel waarop de laatmiddeleeuwse scherven en de gesp werden aangetroffen (afb. 3). Op basis hiervan werd verondersteld dat op dit perceel eveneens sporen van dit bewoningslint aanwezig zouden kunnen zijn. Bovendien stond er op het te onderzoeken perceel tot begin 1959 een boerderij, bekend onder de naam De Hoogeweide. Deze werd in april van dat jaar gesloopt in het kader van de grootscheepse ruilverkaveling. Tevens werd toen een deel van de bijbehorende sloten gedempt. Vóór aanvang van het proefonderzoek werd rekening gehouden met een datering van de gesloopte boerderij - waarvan weinig bekend is - in de zeventiende eeuw. Was deze boerderij een directe opvolger van de laatmiddeleeuwse bewoning? De andere twee percelen bevonden zich op enigszins grotere afstand van de Hogeweide en zouden waarschijnlijk dan ook geen sporen van de laatmiddeleeuwse bewoning bevatten. Deze beide percelen lagen echter dicht bij de Merovingische nederzetting die in 1999 werd opgegraven (LR8). Het was niet uitgesloten dat er zich op beide percelen sporen van de periferie van deze vroegmiddeleeuwse nederzetting zouden bevinden.

1.4 De Merovingische nederzetting

Het meest zuidwestelijke perceel van LR22 bevond zich in de directe omgeving van een eerder opgegraven vroegmiddeleeuwse nederzetting. In 1998 werd ten zuiden van het sportpark Terweide - gelegen langs de Hogeweide - een cunet gegraven voor de aanleg van de zgn. Hoogwaardig Openbaar Vervoer-baan. Een medewerker van de Sectie Cultuurhistorie van de gemeente ontdekte in dit cunet enkele sporen, die uit de Merovingische periode bleken te stammen. Op het perceel ten noorden hiervan zijn twee vondstmeldingen bekend, betrekking hebbend op laat-Romeinse/vroegmiddeleeuwse sporen (Haarhuis en Graafstal 1993, catalogusnummer 31). Er bleken sporen van een vroeg-Merovingische nederzetting aanwezig te zijn op dit perceel ten zuidwesten van sportpark Terweide. Het zuidwestelijke deel van deze nederzetting werd in 1999 bedreigd door gepland grondverzet. Daarom werd in dat jaar een opgraving uitgevoerd, waarbij een deel van de nederzetting werd opgegraven (LR8). De nederzetting bleek op een min of meer noord-zuid georiënteerde zandrug te liggen. Er werd een grotendeels complete boerderijplattegrond aangetroffen, alsmede vijf waterputten, diverse greppels, enkele vlechtwerk-erfafscheidingen en vele overige sporen. Op basis van het gevonden aardewerk kan de nederzetting worden gedateerd van de late vijfde tot in de vroege zevende eeuw na Chr.

In 2001 werd er een proefonderzoek (LR19) uitgevoerd op het perceel ten oosten van de opgraving LR8. Hieruit bleek dat de zandrug niet erg breed was en de Merovingische nederzetting zich daardoor in oostelijke richting minder ver uitstreckte dan werd verwacht. Het onderzochte perceel lag grotendeels naast de zandrug en bevond zich daardoor in de periferie van de nederzetting. De sporen naast de zandrug bestonden voor het merendeel uit greppels. Daarnaast werden er vele smalle greppeltjes gevonden, die sterk deden denken aan de vlechtwerk-erfafscheiding aan de zuidwestzijde van het Merovingische boerderijterrein. In de greppeltjes van het proefonderzoek werden echter geen paalafdrukken gevonden. Ook werden er geen scherven aangetroffen in de vulling van de greppeltjes, zodat een datering niet met zekerheid is vast te stellen. Toch is het waarschijnlijk dat we van doen hebben met overblijfselen van Merovingische erfafscheidingen van vlechtwerk.

1.5 Personeel

Het archeologische proefonderzoek werd uitgevoerd door de Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht in opdracht van de afdeling Stedenbouw en Monumenten van de gemeente Utrecht en vond plaats van donderdag 20 september tot en met dinsdag 9 oktober 2001. De voorbereidingen werden getroffen door H.L. Wynia. Het veldwerk werd verricht door J.S. van der Kamp (opgravingsleider), M. Hendriksen en H.L. Wynia. De technische uitwerking nadien werd ge-

daan door J.S. van der Kamp en M. Hendriksen. Deze laatste determineerde zowel de aardewerkscherven alsook de aangetroffen metalen voorwerpen. Deze laatste categorie werd tevens door hem geconserveerd. Deze basisrapportage is van de hand van J.S. van der Kamp. Voor de determinatie van de bouwfragmenten werd de hulp van bouwhistoricus B.J.M. Klück ingeroepen. De belangrijkste glasvondsten werden bestudeerd en beschreven door G. Rauws

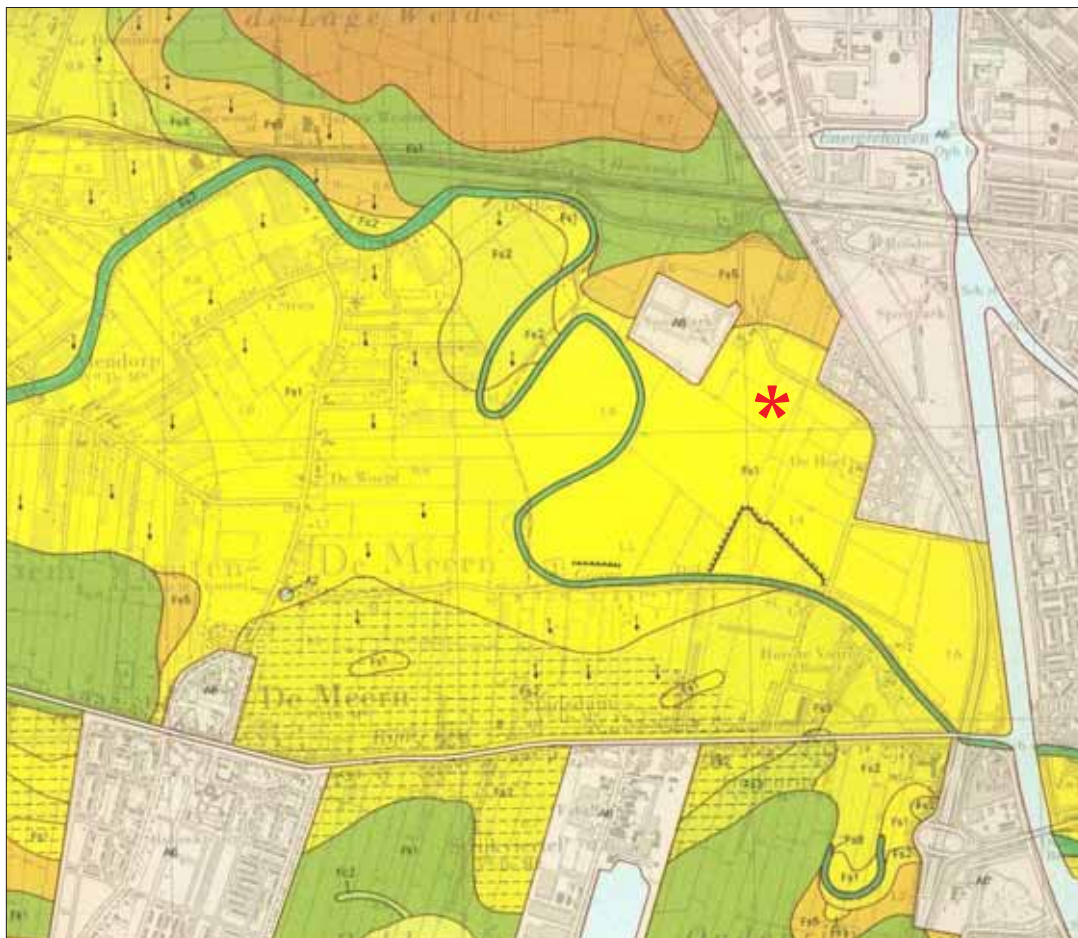
2 De fysisch-geografische en historische context

2.1 Bodemkundige ondergrond

De diepere ondergrond van Leidsche Rijn bestaat uit een dekzandpakket. Dit dekzand, behorende tot de zogenaamde Twente Formatie, werd afgezet gedurende het Weichselien, de laatste ijstijd. Nadat in het Holoceen de grondwaterstand als gevolg van de stijgende zeespiegel omhoog was gekomen, trad er veenvorming op. Ten westen van het huidige Utrecht kwam vanaf waarschijnlijk ca. 4500 voor Chr. een brede stroomgordel te liggen. Deze werd gevormd door de Oude Rijn, die vanaf dat moment als belangrijkste afvoer van de Rijn via Utrecht naar het westelijke kustgebied liep. De rivier voerde grote hoeveelheden sediment aan, dat bij overstromingen naast de geul werd afgezet. Het zand kwam het dichtst bij de geul tot rust, de fijnere kleis sedimenten werden in de verderaf gelegen kommen afgezet. Hierdoor ontstond in de loop van de tijd een brede, zandige stroomrug met kleiige komgebieden aan weerszijden. De stroomrug van de Oude Rijn is direct ten westen van Utrecht zo'n 2 km breed, om richting Woerden te versmallen tot ca. 1 km (afb. 4)

Reeds aan het begin van de late Middeleeuwen verminderde de watertoevoer van de Oude Rijn en verloor hij aan betekenis. Mogelijk is de benaming 'Oude Rijn' terug te voeren op deze verminderde waterdoorvoer. Wanneer in (waarschijnlijk) 1122 na Chr. de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede werd afgedamd, verloor de Oude Rijn zijn laatste watertoevoer. Tijdens de opgraving van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de restgeul van de Oude Rijn (LR13/LR17) bleek de definitieve verlanding van de rivier inderdaad rond 1125 na Chr. begonnen te zijn. Tegen het einde van de twaalfde eeuw was de restgeul grotendeels opgevuld met veen en klei.

Vanwege de erosieve werking van een rivier vertoont een stroomgordel vaak een ingewikkelde geomorfologische opbouw. Een rivier verlegt regelmatig zijn loop en erodeert daarmee regelmatig zijn vroegere afzettingen. In perioden van vergrote watertoevoer kunnen er plotseling vele - al dan niet zeer tijdelijke - zijtakken ontstaan. Dergelijke crevasse-geulen laten vaak een spoor van ingewikkelde sedimentafzettingen na. Als gevolg van de zich steeds verleggende rivier en zijn crevassen vertonen stroomruggen een ingewikkeld opbouw, waarbij het vaak moeilijk is

Afb. 4

Detail van de geomorfogenetische kaart Zuid-Utrecht. Alle Fs-eenheden behoren tot de stroomrug van de Oude Rijn; de Fk-eenheden vormen de komgebieden. Het huidige onderzoeksgebied bevindt zich op een afstand van 150 meter van de noordelijke rand van de stroomrug. De rode asterisk geeft de opgravingslocatie aan. (Bron: Berendsen 1982 blad 1)

de verschillende perioden van sedimentatie van elkaar te onderscheiden. Bij het booronderzoek in verband met de verlegging van de A2 werden bij voorbeeld op de stroomrug in totaal vijf mogelijke restgeulen aangetroffen, waarvan er drie als (niet gelijktijdige) hoofdgeulen geïnterpreteerd kunnen worden en de overige twee waarschijnlijk crevasse-geulen zijn geweest (Jansen 2000/2001).

Na verloop van tijd treedt er inklinking van de sedimenten op. Omdat dit niet evenredig gebeurt, komt de zanderige stroomgordel als een rug in het landschap tevoorschijn. De hogere ligging in combinatie met zowel de betere afwatering door de zandige ondergrond alsmede de aanwezigheid van een bevaarbare rivier is de reden dat stroomruggen gedurende hun gehele bestaan hebben gediend als ideale vestigingslocaties. De drie onderzochte percelen liggen op de stroomgordel van de Oude Rijn, op een afstand van ca. 150 m van de noordelijke rand hiervan. Het maaiveld ligt grotendeels rond de 0,7 tot 0,8 m+NAP, waarbij uitschieters tot 0,5 m+ en 1,1 m+NAP voorkomen. De sterk meanderende twaalfde-eeuwse restgeul van de Oude Rijn bevond zich op een afstand van 400 m van het meest zuidwestelijke van de drie onderzochte percelen. Het is de vraag of er een direct verband heeft bestaan tussen deze restgeul en de twaalfde-eeuwse bewoningssporen die werden aangetroffen langs de Hogeweide.

2.2 Historische achtergrond

De vroegste bewoningssporen in het gebied van Leidsche Rijn kwamen aan het licht tijdens de inventarisatie in 1993 en dateren uit de midde tot late Bronstijd (1800-800 voor Chr.). Ook uit de daaropvolgende IJzertijd (ca. 800-12 voor Chr.) werden sporen aangetroffen. In de Romeinse periode (12 voor Chr.-450 na Chr.) vond een sterke toename van het aantal bewoningsplekken plaats. De vroege Middeleeuwen - een periode waarover relatief weinig bekend is - worden gekenmerkt door een algehele bevolkingsteruggang en een grotere mate van zelfvoorziening. Slechts één van de vondstplekken van de inventarisatie kon aan de Merovingische periode (ca. 500-750 na Chr.) worden toegeschreven. In de daarop volgende Karolingische periode (ca. 750-1000 na Chr.) valt een toename van het aantal vindplaatsen binnen Leidsche Rijn waar te nemen. Er werden zes nederzettingsterreinen toegeschreven aan dit laatste deel van de vroege Middeleeuwen, die grotendeels in de westelijke helft van Leidsche Rijn zijn gesitueerd.

Reeds in de vroege Middeleeuwen heeft het natuurlijke reliëf van de stroomrug waarschijn-

lijk tot een duidelijke tweedeling in het agrarische landgebruik geleid. Op de hogere delen was het bouwland te vinden, terwijl de lagere delen van de stroomrug en de aangrenzende komgebieden tot gemeenschappelijk gebruikte weidegronden werden getransformeerd. Het in domeinen verdeelde land was in bezit van de Merovingische koningen, die het in 723 na Chr. aan de Utrechtse kerk schonken. De Utrechtse bisschop gaf vervolgens de grond in bruikleen aan kloosters, kapittels of leenmannen. Ten behoeve van de exploitatie van de omvangrijke en vaak verspreid liggende bezittingen ontstond in de negende eeuw het hofstelsel, waarin centrale hoven het middelpunt vormden.

Onze kennis van het Leidsche Rijngebied in de late Middeleeuwen (ca. 1050-1500 na Chr.) is mede door het bestaan van historische bronnen veel uitgebreider dan die van alle voorafgaande perioden. Twee hoofdontwikkelingen zijn bepalend geweest voor de laatmiddeleeuwse bewoning ten westen van Utrecht. Het belangrijkste kenmerk van de bewoning naast de stroomrug zijn de vele nieuwe ontginningen. Door de bevolkingstoename die in met name de stad Utrecht vanaf de elfde eeuw inzette, ontstond er behoefte aan meer landbouwgrond. Aangezien de stroomrug op dat moment reeds volledig in cultuur was gebracht, werden aanvankelijk de kleine kommen tussen de stroomruggen tot landbouwgrond getransformeerd. De ontginningen werden echter pas op grote schaal uitgevoerd nadat de Utrechtse bisschop vanaf de elfde eeuw daartoe opdracht gaf. Deze zogenaamde cope-ontginningen besloegen soms de rand van de stroomrug, maar bestonden meestal grotendeels uit de minder toegankelijke veengebieden aan beide zijden van de stroomruggen. De bisschop van Utrecht gaf grote stukken land in leen aan een leenheer, klooster of kapittel die op hun beurt een groep kolonisten aantrokken, die vervolgens de eigenlijke ontginning uitvoerden en eigenaar van het land werden. Als tegenprestatie betaalden deze kolonisten de tiendbelasting.

Het opvallendste kenmerk van de bewoning op de stroomrug van de Oude Rijn was het ontstaan van vele kleine kastelen, ridderhofsteden en versterkte boerderijen vanaf de twaalfde eeuw. De eerste kastelen in de provincie Utrecht werden gebouwd door de Utrechtse bisschop. Hij was in de elfde eeuw door het zogenaamde Ottoonse stelsel een machtig heer geworden over het Nedersticht (globaal de huidige provincie Utrecht) en het Oversticht (de huidige provincies Overijssel, Drenthe en een deel van Groningen). De bisschop consolideerde vanaf het einde van de

twaaftde eeuw zijn invloed door de bouw van kastelen langs de grenzen van het Sticht. Bij het verstevigen van zijn macht maakte de bisschop vanaf de elfde eeuw gebruik van een groep nieuwkomers, de ministerialen. In het verleden was gebleken dat de vazallen aan wie de bisschop land te leen had gegeven, vaak te machtig werden en zich te onafhankelijk gingen gedragen. De ministerialen waren onvrije dienstlieden die aanvankelijk huishoudelijke taken verrichtten voor de bisschop, maar later bestuurs- en beheersfuncties vervulden, dit laatste met name op de bisschoppelijke domeinen. De onvrije ministerialen gingen zich in de loop van de twaaftde eeuw echter eveneens steeds zelfstandiger gedragen en begonnen vanaf (met name het midden van) de dertiende eeuw steeds vaker hun eigen versterkte ridderhofsteden te bouwen. Een dergelijke ridderhofstad bestond uit een versterkte woning (vaak een woontoren) met erf en was meestal voorzien van een omgrachting. Ze boden de nieuwe ministerialen bescherming tegen aanvallen van een boze bisschop, plunderende huursoldaten of een wraakzuchtige naburige kasteelbezitter, bovenal echter dienden de hofsteden de bezitters de verlangde status te verlenen. Dit zal vooral gegolden hebben voor de kleinste versterkte huizen en boerderijen, waarvan de defensieve waarde gering was. Ook rijke boeren - nakomelingen van ontginners uit de elfde en twaaftde eeuw - konden zo hun vooraanstaande positie tot uitdrukking brengen. De grens van de Utrechtse stadsvrijheid werd aan de westkant over een lang traject gevormd door de restgeul van de Oude Rijn en het merendeel van de versterkte complexen langs de grens van de Utrechtse stadsvrijheid maakte dan ook gebruik van deze verlandende waterloop. De zandige ondergrond van de stroomrug vormde een stevige basis voor de woontorens en de al dan niet dichtgeslibde restgeul fungeerde als een ideaal uitgangspunt bij de aanleg van de bijbehorende grachten. Al de versterkte complexen op de stroomrug van de Oude Rijn lagen op de linkeroever van de Oude Rijn, dat wil zeggen buiten de Utrechtse stadsvrijheid; daarbinnen vinden we geen versterkingen, aangezien deze waarschijnlijk niet werden geduld door de stad. De enige uitzondering op deze regel wordt gevormd door een opgegraven omgrachte stenen huis uit de periode ca. 1325-1425 na Chr. langs de Groenedijk (LR13/LR18).

Het gebied tussen de Utrechtse stadsmuur en de hierboven vermelde westelijke grens van de stadsvrijheid bestond uit twee delen, de Lage Weide en de Hoge Weide. De Hoge Weide was het gebied gesitueerd op de stroomrug van de Oude Rijn, de Lage Weide bevond zich in het

komgebied ten noorden hiervan. Zoals de naam van de weg al doet vermoeden, bevond het bewoningslint langs de Hogeweide zich in de Hogeweide. Historische bronnen getuigen van veranderende zeggenschap over de gronden van de Hoge Weide. De Hoge Weide had van oudsher gediend als gemeenschappelijke weidegrond, waar inwoners van de stad vrijelijk gebruik van mochten maken. In de loop van de dertiende eeuw werden delen van de gemeenschappelijke grond privé-bezit van enkele belangrijke families of ordes. Uit historische bronnen blijkt dat aan het einde van de eerste kwart van de veertiende eeuw de stad Utrecht op grote schaal overging tot het opkopen van de tot privé-bezit verworven delen van de Hoge Weide. In een oorkonde uit 1318 wordt gesproken van een 'hoeve' (dit is een landmaat van 16 tot 20 morgens) in de Hoge Weide die de stad koopt van de heer van Zuilen (Immink 1942, 387). Een andere oorkonde uit 1321 laat zien dat de stad een hoeve kocht van de orde van het Duitse Huis. In het midden van de veertiende eeuw zullen de Hoge en Lage Weide waarschijnlijk volledig in eigendom van de stad zijn geweest (Immink 1942, 388). De grond werd opgedeeld in viertelen en werd vervolgens door de stad verpacht voor telkens een periode van negen jaar. De pachters waren gehouden aan allerlei voorschriften, waaronder het aanleggen en onderhouden van afwateringsloten. De stad stelde vervolgens een functionaris aan, een zogenaamde weigraaf, om er voor te zorgen dat de pachters aan hun verplichtingen voldeden. In de rechtsbronnen van de stad Utrecht komt de weigraaf de eerste maal voor in 1374. Uit de historische bronnen blijkt dat de stad Utrecht in de jaren 1432 tot 1434 werd geconfronteerd met een enorme schuldenlast, als gevolg waarvan zij overging tot de verkoop van de Hoge Weide, die dan weer in particuliere handen kwam.

Er zijn echter aanwijzingen dat een deel van de gronden in de Hogeweide reeds vanaf (in ieder geval) de vroege dertiende eeuw niet heeft behoord tot de algemene weidegrond, maar in bezit was van drie kapittels. Dit gebied bevond zich langs de westelijke rand van de Utrechtse stadsvrijheid. Immink vermeldt dat het gebied ten zuidwesten van de Hogeweidschedijk (Hogeweide) en de Heerenweg al vroeg in bezit was van de kapittels van Oudmunster, St.-Pieter en St.-Marie (Immink 1942, 389) (afb. 5). De oudste oorkonde waaruit dit kan worden afgeleid dateert reeds uit 1220 na Chr. (Immink 1942, 390). Daarnaast zijn er tevens veertiende- en vijftiende-eeuwse oorkonden waaruit blijkt dat het hierboven beschreven gebied in bezit was van de kapittels. Het gebied bleef ook in de periode van

Afb. 5

Detail van de kaart van C. Specht uit 1696. Het noorden bevindt zich min of meer in de linker bovenhoek. Op het afgebeelde detail zijn langs de Hogeweide drie boerderijen afgebeeld, mogelijk de drie uithoven van de kapittels van St.-Marie, Oudmunster en St.-Pieter. Het onderzoeksterrein van LR22 ligt op het perceel van de meest noordelijke boerderij. Deze in 1959 gesloopte boerderij stond bekend onder de naam De Hoogeweide. Het kapittelgrondgebied is gelegen tussen de Hogeweide en de grens van de Utrechtse stadsvrijheid, die over grote afstand wordt gevormd door de verlande geul van de Oude Rijn. Op de kaart is deze grens herkenbaar als een stippe lijn. Ten westen van de Hogeweide bevindt zich het laatmiddeleeuwse bewoningslint.

Legenda:

*Mogelijke kapittel
uithoven*

Kapittel grondgebied

De Hogeweide

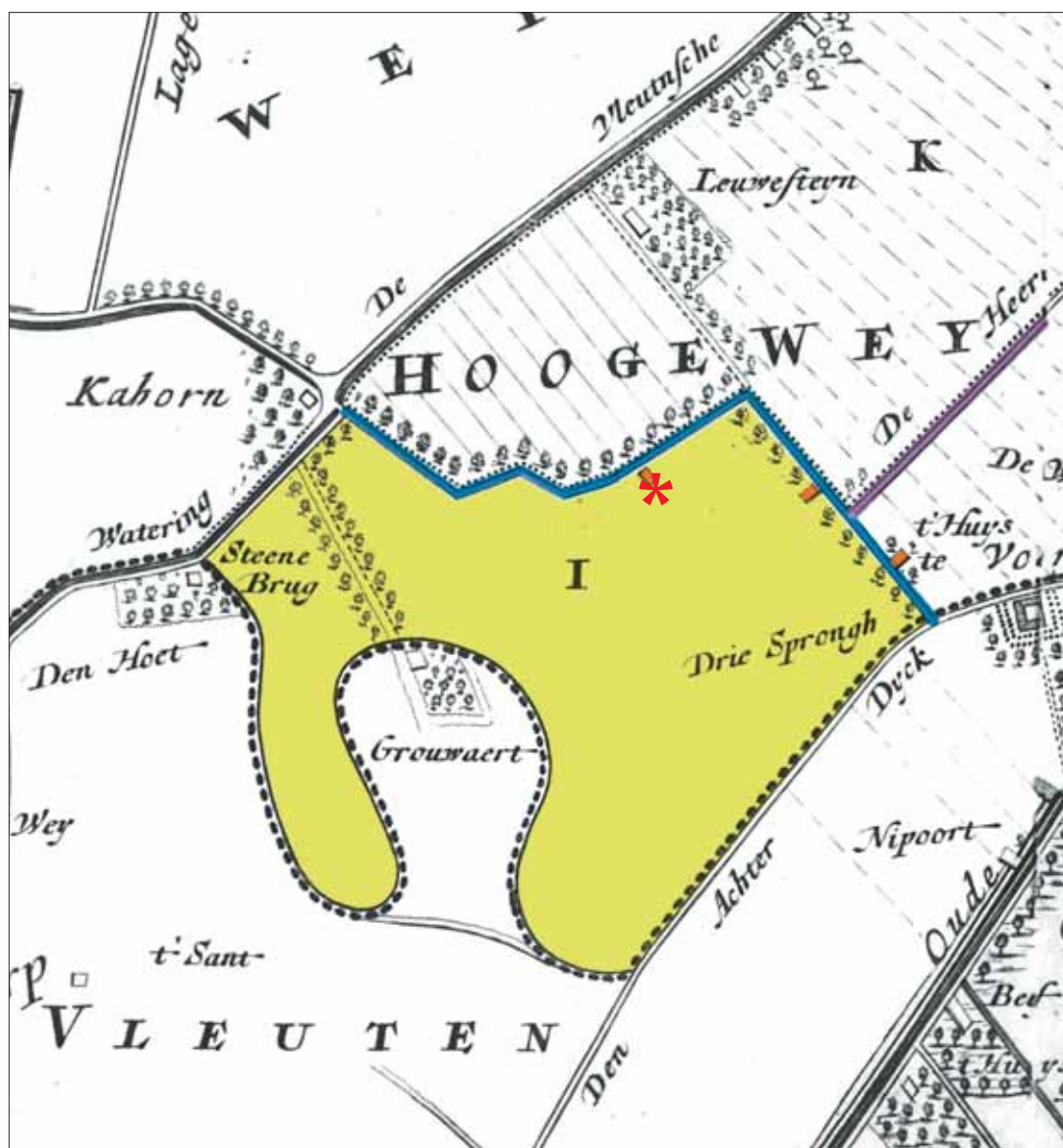
De Heerenweg

*Huidige opgravings-
terrein*

ca. 1320 tot 1432-1434 na Chr. in handen van de kapittels en werd nooit door de stad aangekocht, zoals dat met waarschijnlijk het gehele overige deel van de Hogeweide wel gebeurde. Het is niet bekend hoe het gebied was verdeeld tussen de drie kapittels, maar het is aannemelijk dat elk kapittel een aaneengesloten hoeveelheid land bezit (Huiting 1995). Het bewoningslint langs

de Hogeweide lag ten zuidwesten van deze weg en viel dus volledig binnen het grondgebied van de drie kapittels. Het lijkt waarschijnlijk dat er een verband bestaat tussen het bestaan van de laatmiddeleeuwse bewoning op deze plek en het feit dat de grond reeds vanaf een vroege periode in bezit was van de drie kapittels

3 Doel van onderzoek en methode

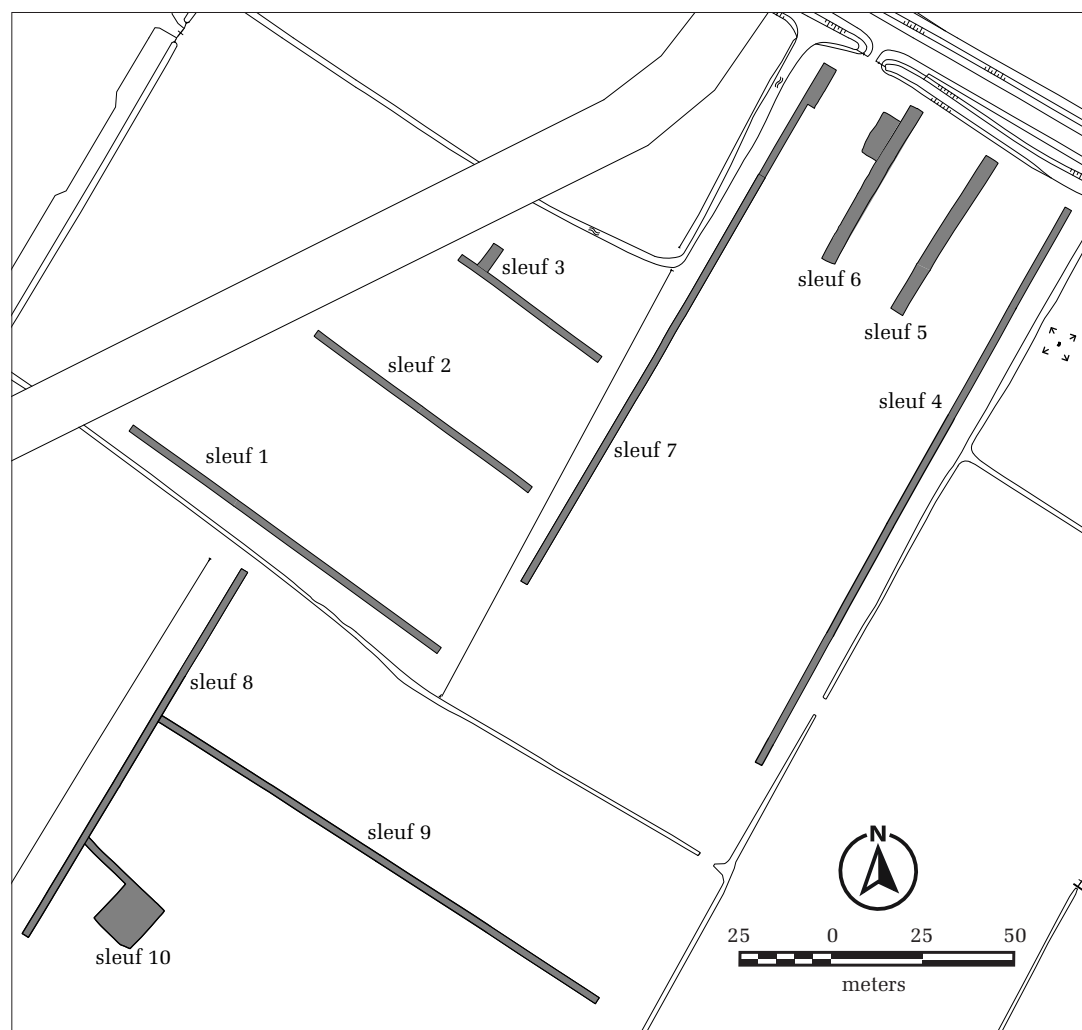
3.1 Doelstelling van het proefonderzoek

Het laatmiddeleeuwse boerderijlint langs de Hogeweide is niet opgenomen in één van de dertien tot beschermd archeologisch monument verklaarde terreinen in Leidsche Rijn. De archeologische sporen die mogelijk op de drie percelen van LR22 aanwezig zouden zijn, genoten dan ook geen wettelijke bescherming. Gezien de geplande aanleg van tijdelijke voorzieningen dreigde er dan ook vernietiging van de eventueel aanwezige archeologische sporen op deze percelen. Het proefonderzoek LR22 had als belangrijkste doel vast te stellen of er archeologische sporen op de drie percelen aanwezig waren. Daarnaast dienden wanneer mogelijk zowel de aard, de verspreiding, de datering en de mate van conservering van de eventueel aangetroffen archeologische sporen vastgesteld te worden. Op basis van de aldus verkregen gegevens diende er vervolgens een besluit te worden genomen omtrent het al dan niet uitvoeren van een opgraving.

Op basis van de bestaande kennis van het bewoningslint langs de Hogeweide kon worden geconcludeerd dat op de meest zuidwestelijke van de drie percelen zich zeer waarschijnlijk geen laat- of postmiddeleeuwse sporen zouden bevinden. Wel zouden er op dit perceel restanten van de Merovingische nederzetting van LR8 aanwezig kunnen zijn. Doel van de proefsleuven op dit perceel was dan ook de aanwezigheid van dergelijke sporen te controleren. Mochten deze sporen worden aangetroffen, dan dienden wederom de aard, de verspreiding en de mate van conservering vastgesteld te worden.

3.2 Methode van proefonderzoek

Het proefonderzoek bestond uit het aanleggen van in totaal tien sleuven met een breedte van 2 of 4 m (afb. 6). Vanwege afspraken met de gebruikers werd besloten te beginnen op het middelste van de drie te onderzoeken percelen. Hier werden drie parallelle sleuven van 2 m breedte aangelegd (sleuf 1, 2 en 3). In deze drie sleuven werden slechts subrecente greppels aangetroffen. Vervolgens werd het perceel langs de Hogeweide onderzocht door middel

Afb. 6
Sleuvenoverzicht van
proefonderzoek LR22.

van vier parallelle sleuven. Besloten werd deze sleuven haaks op de Hogeweide aan te leggen, ongeveer noordoost-zuidwest. De eerste sleuf - gelegen aan de oostzijde van het perceel - had een breedte van 2 m en een lengte van 173 m (sleuf 4). Hierin werden enkele greppels aangetroffen van verschillende ouderdom. De greppels werden aangetroffen tot een afstand van 80 m vanaf de Hogeweide, met een nadruk op de eerste 37 m. Daarnaast werd er op een afstand van ca. 120 m vanaf de weg een smalle restgeul van onbekende ouderdom aangetroffen.

Aangezien het vaak moeilijk is de exacte oriëntatie van een greppel vast te stellen in een smalle proefsleuf, werd besloten voor sleuf 5 en 6 een breedte van 4 m te hanteren. Gezien de beperkte verspreiding van de archeologische sporen werden deze sleuven slechts 48 m lang. De vierde en laatste sleuf op dit perceel (sleuf 7) werd wel weer over de gehele lengte van het perceel aangelegd (lengte 163 m). Het doel hiervan was het vaststellen van de oriëntatie van de restgeul uit sleuf 4, die in sleuf 7 echter niet werd aangetroffen. Voor sleuf 7 werd aanvankelijk een breedte van 4 m gehanteerd. De enorme dichtheid aan sporen in de eerste ca. 11 m - met name (paal-)kuilen - deed ons besluiten in een breedte van 2 m verder te gaan, aangezien ook in een dergelijke smalle sleuf de aard en de verspreiding van de sporen duidelijk zouden worden.

Tenslotte werden er op het zuidwestelijke perceel twee sleuven aangelegd met een breedte van 2 m (sleuf 8 en 9). Hierin werd - afgezien van diverse subrecente greppels - een smal standgreppel-achtig spoor aangetroffen. Dit spoor vertoonde grote overeenkomsten met een aantal sporen van de noordwestelijker gelegen Merovingische nederzetting van LR8. In de laat-

ste sleuf van dit proefonderzoek (sleuf 10) werd de mogelijke standgreppel gevolgd in zuidoostelijke richting. Aangezien er geen vondsten werden gedaan in de vulling van het spoor blijft de ouderdom onduidelijk.

In alle sleuven werd slechts één vlak aangelegd. De diepte hiervan onder maaiveld verschilde en was afhankelijk van de aangetroffen grondsporen. Slechts in een klein deel van sleuf 5 werd een tweede vlak aangelegd. Dit werd gedaan omdat het vermoeden bestond dat de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel in deze sleuf mogelijk uit meerdere sporen bestond. Voor alle sleuven op dit noordoostelijke perceel geldt dat een tweede vlak meer duidelijk zal scheppen. Vanwege een mogelijke vervolgoopgraving is er tijdens dit proefonderzoek voor gekozen de verstoring zo minimaal mogelijk te houden en dus slechts in dit ene geval een tweede vlak aan te leggen.

Aangezien reeds snel duidelijk werd dat er op het perceel langs de Hogeweide een opgraving zou moeten volgen, werd besloten slechts een klein deel van de aangetroffen grondsporen af te werken. Aangezien in de sleuven 4 tot en met 7 sporen uit vele verscheidene eeuwen werden aangetroffen, werden er enkele sporen afgewerkt met als doel meer duidelijkheid te scheppen in de chronologische ontwikkeling van de bewoning. Daarbij lag de nadruk op de diverse greppels, aangezien deze vaak relatief lang in gebruik zijn geweest en daardoor materiaal uit meerdere eeuwen bevatten. Uiteindelijk bleek het door het afwerken van een deel van de greppels mogelijk om de ontwikkeling van de diverse perceelsuitbreidingen en bouwfasen van twee in steen opgetrokken boerderijen redelijk nauwkeurig in beeld te krijgen.

Afb. 7
De bodemgesteldheid op vlakniveau. Het merendeel van de vlakken bestond uit klei. Op drie punten werd een zandkop aangetroffen. De smalle restgeul in sleuf 4 is van een onbekende ouderdom. Ook is niet duidelijk geworden hoe de restgeul ten westen van sleuf 4 zijn weg vervolgt. Mogelijk buigt de geul af richting het noorden om vervolgens onder het erf van boerderij De Hoogeweide door te lopen.

- Legenda:**
- = zand
 - = zavel
 - = klei
 - = restgeul

4 De bodemopbouw

In de noordelijke helft van het perceel langs de Hogeweide werd een kleipakket aangetroffen. Tot een afstand van ca. 87 m vanaf de berm-sloot bestond het vlak uit bruine en grijze klei. Bij het afwerken van twee greppels in sleuf 4 kon worden waargenomen dat de onderkant van dit kleipakket zich op een diepte van ca. 1,15 m onder maaiveld bevond. Daaronder begon een zandpakket met dunne kleibaantjes. De onderkant van dit zandpakket werd in geen van de coupes waargenomen, maar moet op een diepte van meer dan 2,1 m onder maaiveld liggen. De zuidelijke grens van het kleipakket viel min of meer samen met een greppel die rond 1650 werd gegraven. Voor wat betreft de zone ten zuiden van het kleipakket vertoonden de sleuven 4 en 7 nagenoeg geen overeenkomsten. In sleuf 7 bevond zich naast de klei een ca. 27 m brede strook zavel, waarna vervolgens de rest van het vlak weer uit klei bestond. In sleuf 4 volgde er na het kleipakket een smalle strook zavel, waarnaast zich een 25 m brede strook zand bevond. Aan de zuidzijde van dit zandpakket bevond zich een ca. 13 m brede restgeul. Deze geul had een diepte van ca. 1,75 m onder maaiveld en kende een zeer schone vulling. De restgeul kon niet worden gedateerd, maar zal gezien het ontbreken van enige antropogene vervuiling waarschijnlijk relatief oud zijn, mogelijk uit de Bronstijd of de IJzertijd. Ten zuidwesten van de restgeul bevond zich een ca. 29 m brede zone van zavel- en kleiafzettingen. Het is vooralsnog niet duidelijk of deze afzettingen behoren bij de smalle restgeul. Ten zuidwesten van deze afzettingen lag een ca. 12 m brede strook zand, gevolgd door een zavelpakket. Voor zover kon worden vastgesteld in de smalle sleuf 4 vertoonde de restgeul een zuidoost-noordwest oriëntatie. Het is echter vreemd dat in sleuf 7 de restgeul niet werd waargenomen. Mogelijk boog de restgeul af richting het noorden en heeft hij langs of onder de boerderij De Hoogeweide doorgelopen. In dat geval zal de geul bij het vervolgonderzoek aan het licht komen. Gezien de geringe breedte

en diepte van de geul moet deze waarschijnlijk worden geïnterpreteerd als crevassegeul, een kort functionerende zijstroom van een hoofdgeul.

Op het meest zuidwestelijke van de drie percelen was de bodemopbouw aanzienlijk eenvoudiger. In het hart van het perceel bevond zich een ca. 50 m brede zandrug, die aan de oost-, zuid- en noordzijde werd geflankeerd door een kleipakket. Aan alle zijden was de overgang van het zand naar de klei scherp. Op de klei ten zuiden van de zandrug werd - afgezien van vele zeventiende-eeuwse greppels - een mogelijk Merovingisch spoor aangetroffen. De onderkant van het kleipakket was hier gelegen op een diepte van ca. 80 cm onder maaiveld, waaronder zich een zavelpakket bevond.

Op het laatste van de drie percelen bevond zich in het midden een kleine zandkop met een diameter van ca. 15 m, met daaromheen een strook zavel met een breedte van ca. 20 m. Deze zavel werd aan alle zijden omgeven door een kleipakket.

Op alle drie de percelen werd een laklaag aangetroffen. Deze bevond deze zich direct onder de bouwvoor en de bovenkant ervan was reeds aangeploegd en opgenomen in die bouwvoor. Waarschijnlijk betrof het één en dezelfde laklaag. Op het perceel langs de Hogeweide was de laklaag alleen in sleuf 7 waar te nemen. De onderkant van de laklaag bevond zich hier rond 0,00 m NAP. De twaalfde-eeuwse sporen waren door de laklaag heen gegraven, wat betekent dat de laklaag van vóór die eeuw moet dateren. In sleuf 1 werd eveneens een laklaag aangetroffen. Hier lag de onderkant van deze laag op een hoogte van ca. 0,44 m+ NAP. Deze sleuf ligt echter hoger op de stroomrug, wat het verschil in hoogte verklaart. Ook het huidige maaiveld van beide sleuven vertoonde een verschil van ca. 40 cm. In sleuf 8 bevond de onderkant van de laklaag zich eveneens rond de 0,45 m+NAP.

5 De vroege Middeleeuwen

Slechts op het meest zuidwestelijke van de drie te onderzoeken percelen konden sporen van de Merovingische nederzetting van LR8 worden verwacht. Aangezien deze ten noordwesten van het perceel lag, werd de eerste sleuf op dit perceel (sleuf 8) aan de westzijde aangelegd. Er werd slechts één spoor aangetroffen, namelijk een ca. 30 cm breed greppeltje, dat min of meer haaks door de sleuf liep. In de laatste sleuf van dit proefonderzoek (sleuf 10) werd deze greppel gevolgd in zuidelijke richting (afb. 8 en 9). De enigszins golvende greppel bleek na ca. 24 m op te houden. Vervolgens is de sleuf uitgebreid in zuidelijke richting om te onderzoeken of de greppel een hoek maakt. Dit bleek niet het geval te zijn. Wel werden er in totaal twaalf verkleuringen aangetroffen, waarvan er na nader onderzoek slechts drie als ondiep spoor (mogelijk paalkuil) aangemerkt konden worden. Aangezien er geen vondsten uit de vulling van deze sporen zijn gekomen, is de ouderdom ervan niet duidelijk. Gezien de vulling van de sporen is het mogelijk dat ze uit dezelfde periode dateren als de vele (waarschijnlijk zeventiende-eeuwse) greppels die op alle drie de onderzochte percelen werden aangetroffen.

In tegenstelling tot de drie mogelijke paalkuilen in sleuf 10 bestaan er voor het smalle, grijze greppeltje enkele aanwijzingen dat deze tot de Merovingische nederzetting heeft behoord. Zowel vanwege de breedte van het spoor alsook de typisch grijze kleivulling deed het greppeltje denken aan enkele sporen van de opgraving LR8 en het proefonderzoek LR19. Bij de opgraving van de Mero-

vingische nederzetting werd aan de zuidwestzijde van het bewoonde areaal een ca. 70 m lange en 15 tot 30 cm brede greppel gevonden. Dit bleek een standgreppel te zijn, waarin een erfafscheiding heeft gestaan. In de coupe over de greppel waren duidelijk afdrucken van de vele palen te zien. Tijdens het proefonderzoek LR19 ten oosten van de nederzetting werden in meerdere sleuven eveneens enkele vergelijkbare smalle greppeltjes aangetroffen. Eén van deze greppeltjes strekte zich uit over drie van de proefsleuven en had een lengte van meer dan 100 m. Ditmaal waren er echter geen paalafdrucken zichtbaar in de coupe, waardoor niet duidelijk is of we hier een noordoostelijke erfafscheiding mogen veronderstellen. Het is vooralsnog echter moeilijk hier een andere functie aan toe te dichten. Aangezien er geen scherven uit de vulling van deze greppeltjes zijn gekomen, is niet met zekerheid aan te tonen dat ze Merovingisch zijn. Vanwege de grote overeenkomsten met de erfafscheiding van LR8 is dat echter wel aannemelijk.

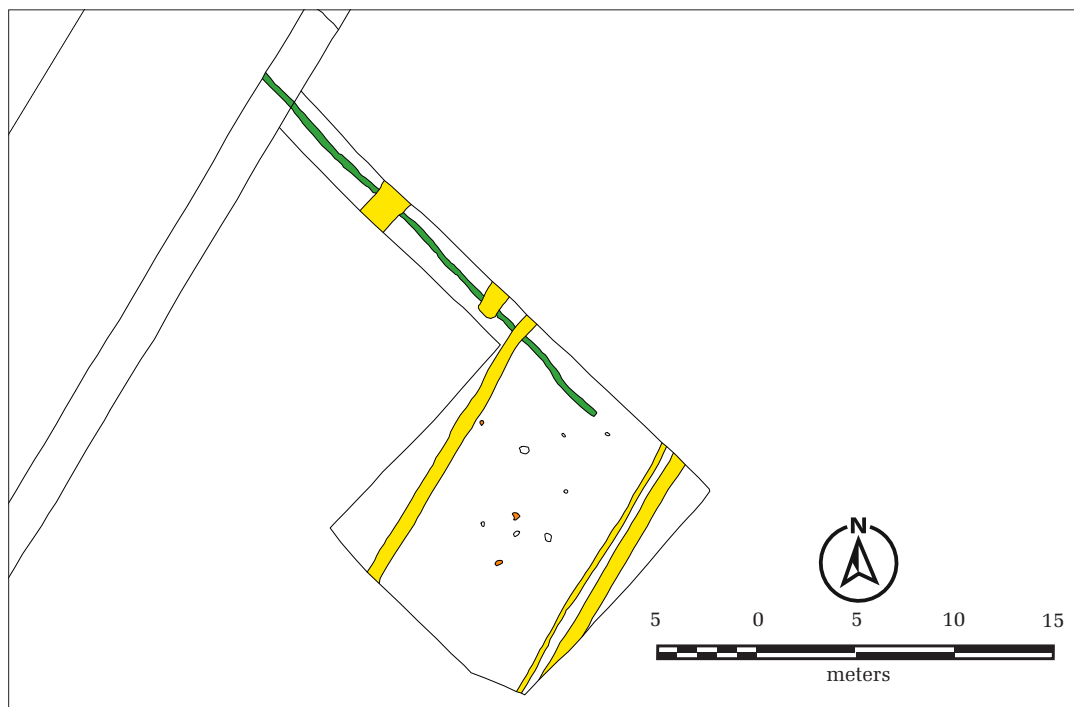
Het greppeltje uit sleuf 8 en 10 van LR22 lag niet in het verlengde van één van de greppeltjes van LR19 en had bovendien een enigszins afwijkende oriëntatie. Deze oriëntatie kwam meer overeen met de zuidwestelijke erfafscheiding van LR8. Ondanks de grote afstand van het greppeltje van LR22 ten opzichte van het tot nu toe enige huisplattegrond van de Merovingische nederzetting (ca. 242 m), lijkt het greppeltje toch als perceelsgrens geïnterpreteerd te moeten worden. Gezien de perifere ligging zal het niet als erfafscheiding dienst hebben gedaan, maar diende het mogelijk om akkerpercelen van elkaar af te scheiden.

Afb. 8

Overzicht van de sporen in sleuf 8 en 10. Het lange, smalle greppeltje bevatte geen enkele scherf en kan daarom niet met zekerheid worden gedateerd. Door de grote gelijkenis met de smalle greppels van Merovingische erfafscheidingen van de opgraving LR8 ten noordwesten van het huidige opgravingsterrein is ook het greppeltje waarschijnlijk uit die tijd. Van de twaalf overige verkleuringen op vlakniveau zijn in de coupes drie met zekerheid als spoor herkend, en wel als mogelijke paalkuiltjes. Deze leverden overigens geen materiaal op. Een postmiddeleeuwse datering is echter aannemelijker dan een Merovingische.

Legenda:

- postmiddeleeuwse sporen
- waarschijnlijk Merovingische sporen
- sporen met onbekende datering

Afb. 9

Het waarschijnlijk Merovingische greppeltje in sleuf 8 en 10, gezien vanuit het oosten. In de Merovingische nederzetting van LR8 – gelegen ten noordwesten van het huidige opgravingsterrein – werden diverse vergelijkbare greppeltjes aangetroffen, gedeeltelijk met paalafdrukken erin. De vlechtwerkwallen die in deze smalle greppeltjes hebben gestaan, hebben het erf omgeven of vormden de afscheiding tussen verschillende akkers.

6 Het bewoningslint langs de Hogeweide

6.1 Periode I: de twaalfde en dertiende eeuw

In de proefsleuven van LR22 werden drie sporen waargenomen die op basis van het aangetroffen aardewerk met zekerheid in de twaalfde eeuw gedateerd kunnen worden. Deze drie sporen zijn alle gelegen in sleuf 7 in de noordwest-hoek van het perceel langs de Hogeweide. In deze hoek van het perceel lagen vele sporen, sterk variërend in vorm en grootte (afb. 10). Het is zeer waarschijnlijk dat de sporen zonder scherven in de noordelijke helft van sleuf 7 eveneens in de twaalfde eeuw gedateerd moeten worden.

Van de drie sporen met twaalfde-eeuws aardewerk waren er twee kleine kuilen met een diameter van 50 en 55 cm. Eén van deze twee sporen maakte onderdeel uit van een palenrij, waarin mogelijk de lange zijde van een boerderij herkend kan worden (afb. 10 en 11). Twee paalkuilen van deze palenrij werden gecoupeerd en bleken beide een diepte van 30 cm onder vlakniveau te hebben. In beide coupes was een paalkern zichtbaar. Daarnaast werd één van de sporen met twaalfde-eeuws materiaal net buiten deze palenrij gecoupeerd. Deze bleek geen paalkern te hebben en kan dan ook niet met zekerheid als paalkuil worden geïnterpreteerd. Wel vertoonde de kuil net als de overige twee resten van verbrande hutteleem, houtskool en fosfaat. Het derde spoor met twaalfde-eeuws materiaal bevond zich op enige afstand van de overige twee en lag gedeeltelijk verborgen achter de sleufwand. Het spoor - met een maximaal waargenomen lengte van 65 cm - zou mogelijk ook een paalkuil kunnen zijn, zij het van een ander gebouw dan de gereconstrueerde boerderij.

De hierboven vermelde palenrij werd gevormd door vijf paalkuilen en lag enigszins diagonaal in de sleuf. In het midden van de rij bevond zich een groot, onregelmatig gevormd spoor. Eén van de uitsteeksels hiervan zou een zesde paalkuil kunnen zijn, terwijl een zevende mogelijk in z'n geheel verborgen ging onder dit grote spoor. Hiervan uitgaande had de palenrij een waargenomen lengte van ca. 12 m en vertoonde deze een zeer lichte kromming. Aan de noordzijde vertoonde de rij geen voortzetting en het lijkt dan ook waarschijnlijk dat we hier de noord-oosthoek van de boerderij moeten situeren. Een uitsteeksel van een tweede groot spoor zou in dat geval als een paalkuil van de noordelijke kopse kant van de plattegrond geïnterpreteerd moeten worden. De palenrij heeft mogelijk de oostelijke

lange wand van een boerderij gevormd. De palen zullen in dat geval onderdeel hebben uitgemaakt van de wand zelf. Binnen de boerderijwanden zullen gebinten hebben gestaan, die het dak droegen. De paalkuilen van deze gebinten werden niet waargenomen; deze zullen zich ten westen van sleuf 7 bevinden. Tenslotte moeten twee vermoedelijke paalkuilen ten oosten van de rij worden vermeld. Mogelijk hebben zij onderdeel uitgemaakt van de ingangspartij van de boerderij. Het is vooralsnog echter niet mogelijk hierover iets met zekerheid te zeggen.

De boerderijplattegrond was in grote lijnen op de huidige Hogeweide georiënteerd. Mogelijk mag hieruit worden afgeleid dat de Hogeweide in oorsprong teruggaat tot de twaalfde eeuw of de periode hiervoor. Het feit dat het merendeel van de paalkuilen van de boerderijplattegrond sterk vervuild was met houtskool, verbrande hutteleem en een enkele scherf lijkt te betekenen dat de gereconstrueerde boerderij een voorganger heeft gehad. De vervuiling op het terrein die hiervan het gevolg was kwam bij het graven van de paalkuilen van de gereconstrueerde plattegrond er bij toeval in terecht.

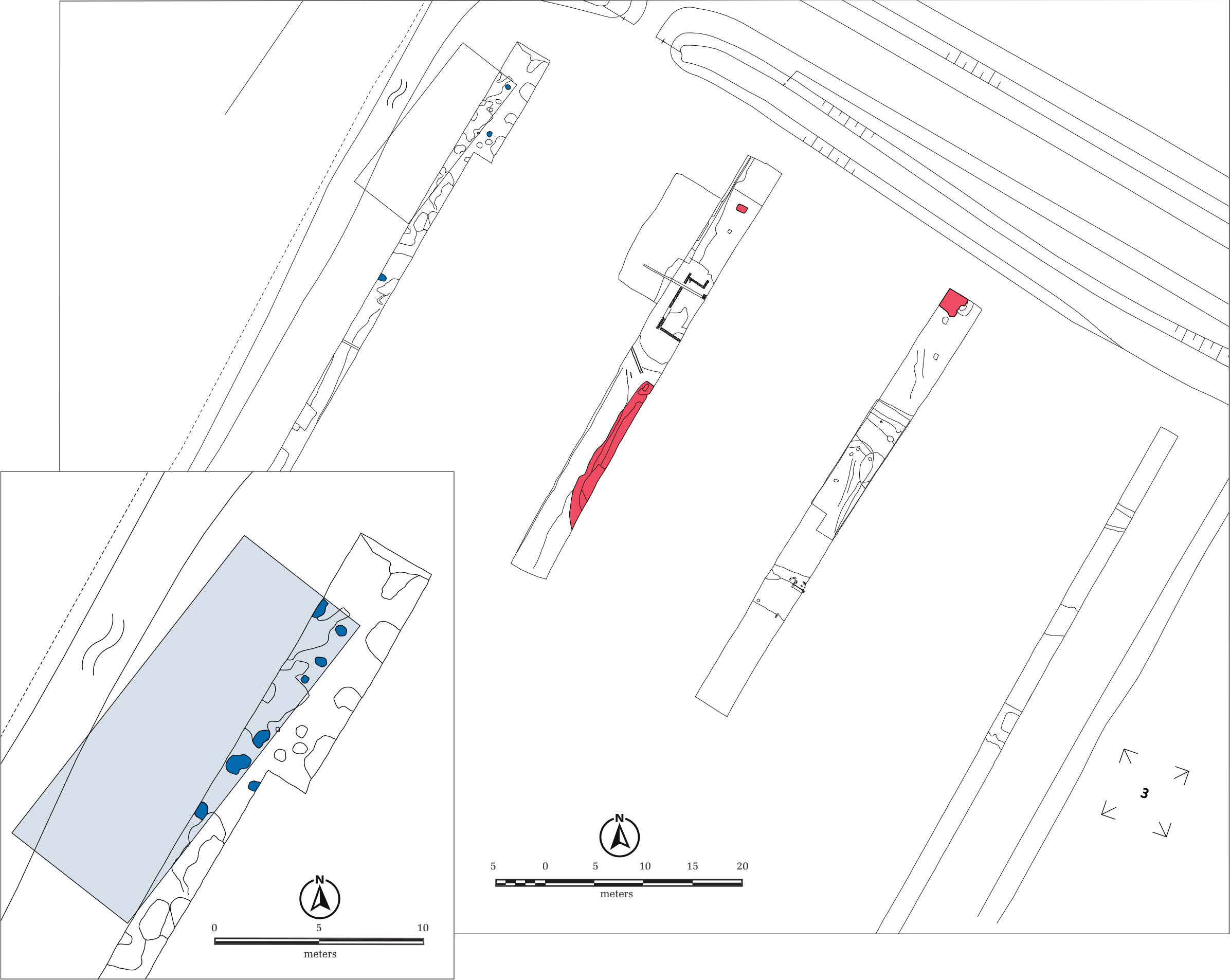
Over de ligging van deze voorganger kan slechts weinig met zekerheid worden gezegd. In de sleuven 4, 5 en 6 werd geen enkele elfde- of twaalfde-eeuwse scherf aangetroffen. Dit lijkt te betekenen dat de voorganger op dezelfde plek zal hebben gelegen of ten westen van het huidige opgravingsterrein moet worden gezocht.

De dichtst bijzijnde bekende twaalfde-eeuwse boerderijplattegrond is afkomstig uit een nederzetting langs de Oude Rijn halverwege de Groenedijk (LR17). Deze plattegrond bestond uit zes gebinten, te herkennen in zes paar tegenover elkaar gelegen paalkuilen. Van de wanden werden slechts enkele paalkuilen waargenomen aan de noordelijke en oostelijke zijden. De gebinten vormden een geheel van ca. 14,5 bij 6,5 m. Van de plattegrond van de gebinten vertoonden beide lange zijden een lichte kromming, vergelijkbaar met die van de boerderijwand van LR22. Aan de noordelijke lange zijde werd een duidelijke ingangspartij waargenomen, alhoewel ook aan de zuidzijde een ingang geweest zou kunnen zijn. Enkele paalkuilen binnen de plattegrond van LR17 vertellen mogelijk iets over de indeling van de boerderij.

Omdat de plattegrond van LR22 slechts gedeeltelijk werd waargenomen is het vooralsnog niet mogelijk een duidelijke vergelijking te maken met die van LR17. De palenrij van LR22 vertoonde een vergelijkbare kromming als de gebinten van de boerderijplattegrond van LR17.

Afb. 7
De bodemgesteldheid op vlakniveau. Het merendeel van de vlakken bestond uit klei. Op drie punten werd een zandkop aangetroffen. De smalle restgeul in sleuf 4 is van een onbekende ouderdom. Ook is niet duidelijk geworden hoe de restgeul ten westen van sleuf 4 zijn weg vervolgt. Mogelijk buigt de geul af richting het noorden om vervolgens onder het erf van boerderij De Hoogeweide door te lopen.

- Legenda:**
- sporen met enkel twaalfde eeuws aardewerk
 - 14e/15e eeuwse en post-middeleeuwse sporen met dertiende-eeuws aardewerk
 - gereconstrueerde 12e eeuwse boerderij plattegrond

Afb. 11
*Coupe over twaalfde-
 eeuwse paalkuil in sleuf
 7. De paalkuil vormt
 een onderdeel van de
 gereconstrueerde lange
 wand van een boerde-
 rijplattegrond (zie ook
 afbeelding 10).*

De paalkuilen van LR22 hadden een aanzienlijk kleinere en onregelmatigere tussenafstand dan die van de boerderij langs de Groendedijk. Waarschijnlijk betreft het dan ook wandpalen, terwijl bij LR17 met name de kuilen van gebintpalen werden aangetroffen. Daarnaast had de gereconstrueerde plattegrond van LR22 een scherpere knik op de overgang van lange naar korte zijde. Bovendien bevond de mogelijke ingangspartij van de boerderij langs de Hogeweide zich op een veel grotere afstand van de hoek van de boerderij dan bij LR17 het geval was. Deze verschillen staan een interpretatie van de palenrij van LR22 als lange zijde van een boerderijplattegrond echter niet in de weg. Uit andere opgravingen van twaalfde-eeuwse boerderijen was reeds bekend dat de plattegronden grote verschillen kunnen vertonen, zelfs binnen een enkele nederzetting (zie o.a. Van der Velde 2001).

Het proefonderzoek leverde afgezien van de twaalfde-eeuwse scherven ook één scherp proto-steengoed en drie scherven bijna-steengoed op. De proto-steengoedscherf - te dateren tussen 1200 en 1280 na Chr. - was afkomstig uit de bouwvoor en werd gevonden tijdens de aanleg van sleuf 6. De drie bijna-steengoedscherven - te dateren tussen 1250 en 1310 na Chr. - waren afkomstig uit een postmiddeleeuwse greppel (sleuf 6), een veertiende-/vijftiende-eeuwse of postmiddeleeuwse kuil (sleuf 6) en een uitbraaksleuf uit 1959 van de vroeg zestiende-eeuwse boerderij De Hoogeweide (sleuf 5). De herkomst van dit dertiende-eeuwse materiaal is niet duidelijk. Mogelijk is er in deze eeuw er-

gens op het onderzochte perceel bewoning geweest waarvan tijdens dit proefonderzoek geen sporen werden waargenomen. Van eerdere opgravingen was reeds bekend dat delen van het bewoningslint langs de Hogeweide in de dertiende eeuw bewoond zijn geweest. Zo werd er tijdens het proefonderzoek LR20 in een oostelijker deel van hetzelfde bewoningslint eveneens dertiende-eeuws materiaal (scherven en munten) gevonden (Van der Kamp 2004). Vooralsnog kan dertiende-eeuwse bewoning op het tijdens LR22 onderzochte perceel niet onomstotelijk worden aangetoond.

6.2 Periode II: de veertiende en vijftiende eeuw

Van de 62 vondstnummers bevatten er vele laatmiddeleeuwse scherven, daterend uit de veertiende en met name vijftiende eeuw. Een groot deel van deze vondstnummers bestaat tevens uit postmiddeleeuwse scherven. De laatmiddeleeuwse scherven zijn kennelijk door opspit in postmiddeleeuwse sporen terechtgekomen. Elf vondstnummers daarentegen bestaan enkel en alleen uit veertiende- en/of vijftiende-eeuwse scherven. Hiervan bleek één vondstnummer afkomstig te zijn uit een postmiddeleeuws spoor. De tien overige vondstnummers met enkel veertiende-/vijftiende-eeuws materiaal zijn afkomstig uit vier verschillende sporen (afb. 12). In sleuf 4 werd een ca. 4 m brede greppel met een diepte van 1,59 m onder huidig maaiveld aangetroffen, waaruit in totaal 36 scherven (veertien roodbakkend aardewerk, elf grijsbakkend aardewerk, negen steengoed en twee witbakkend), twaalf dierlijke botten, zes fragmenten van (ge-

glazuurde) daktegels, zes baksteenfragmenten en twee metalen voorwerpen (ijzeren neus van deurklink en ijzeren handgreep kookpot) werden aangetroffen. Al dit materiaal dateert uit de vijftiende eeuw.

In sleuf 5 werd een tweede middeleeuwse greppel aangetroffen, ditmaal met een breedte van ca. 6 m en een diepte van 1,96 m onder huidig maaiveld (afb. 12 en 13). Opvallend is de grote hoeveelheid materiaal uit de vulling van de greppel: 224 scherven (143 roodbakkend aardewerk, 32 grijsbakkend aardewerk, 47 steengoed en twee witbakkend aardewerk), zes plavuïsfragmenten, twee baksteenfragmenten, zeven botten, maalsteenfragmenten en 26 (fragmenten van) metalen voorwerpen. In deze laatste groep zijn veel gebruiksvoorwerpen: gespen, insignes, mondharpes, lakenlood, beslagstukken, een tap, hoefijzers, een deurduim, ijzeren messen en een fragment van een bronzen grape. Het materiaal uit de greppel dateert uit de gehele vijftiende eeuw, waarbij opgemerkt dient te worden dat de metalen voorwerpen met name uit de eerste helft van deze eeuw dateren. Ondanks de verschillen in breedte, diepte alsmede oriëntatie van de beide middeleeuwse greppels in sleuf 4 en 5 is het aannemelijk dat het één en dezelfde greppel betreft. Hiervoor pleit de aanwezigheid van een laag met veel kloostermopfragmenten relatief hoog in de vulling van beide greppels, alsmede de overeenkomst in datering van het aangetroffen aardewerk. In sleuf 5 werd

waargenomen dat de middeleeuwse greppel een aftakking richting het zuiden heeft gehad. Hieruit waren 23 middeleeuwse scherven (veertien roodbakkend aardewerk, negen steengoed) en één ijzeren nagel afkomstig.

Het proefonderzoek LR22 leverde nog twee sporen met enkel veertiende-/vijftiende-eeuws aardewerk op, namelijk een kuil in sleuf 7 en een langgerekt en zeer vaag spoor in sleuf 5 ten noorden van de hierboven vermelde greppel.

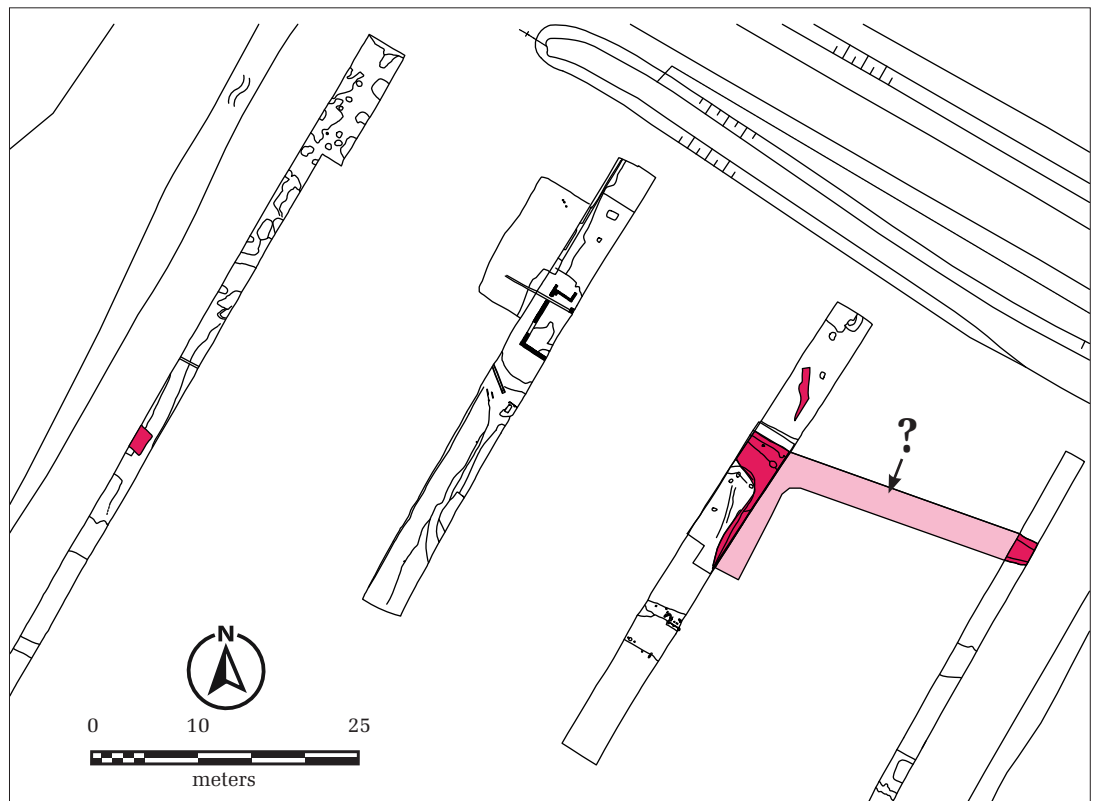
Ondanks het kleine aantal sporen dat met zekerheid aan de veertiende en/of vijftiende eeuw toegeschreven kan worden, mag er van worden uitgegaan dat er in deze periode bewoning is geweest op het onderzochte perceel. Met name de grote hoeveelheid vondsten (330 stuks) uit de greppel van sleuf 4 en 5 maakt aannemelijk dat de bewoning op kleine afstand hiervan gelegen moet hebben. Waarschijnlijk moet deze bewoning ten noorden van de greppel worden gesitueerd, dus langs de Hogeweide. Het merendeel van de vondsten uit deze greppel werd aangetroffen in sleuf 5, wat zou kunnen betekenen dat de veertiende-/vijftiende-eeuwse bewoning in grote lijnen samenvalt met de plek waar tot 1959 de boerderij De Hoogeweide heeft gestaan. Mogelijk vormde deze boerderij een directe opvolger van een laatmiddeleeuwse boerderij. Op basis van de vondsten kan worden geconcludeerd dat er in de veertiende/vijftiende eeuw een in steen opgetrokken gebouw heeft gestaan.

Afb. 12

Sporen uit de periode 1300-1500. In zowel sleuf 4 als 5 werd een greppel aangetroffen. Vermoedelijk betreft het één en dezelfde greppel. In sleuf 5 vertoonde de greppel een aftakking richting het zuiden. In de greppel werd een grote hoeveelheid materiaal aangetroffen, wat er op lijkt te wijzen dat de veertiende-/vijftiende-eeuwse boerderij in de directe omgeving heeft gestaan. De aard van de drie overige sporen met slechts materiaal uit de periode 1300-1500 is niet duidelijk.

Legenda:

- greppelsporen
- greppelreconstructie

Afb. 13

Vlakkfoto van de greppel uit de periode 1300-1500 in sleuf 5, gezien vanuit het zuiden. Op de voorgrond is de af-takking van de greppel in zuidelijke richting duidelijk zichtbaar. Boven in de vulling van de greppel werd een laag met baksteenfragmenten aangetroffen. Mogelijk zijn deze afkomstig van de sloop van een vroeg veertiende-eeuwse boerderij kort na 1500.

In de middeleeuwse greppel van sleuf 4 en 5 kwamen zes fragmenten van geglazuurde daktegels, acht fragmenten van kloostermoppen en zes fragmenten van plavuizen aan het licht. Er werd één complete kloostermop gevonden met de afmetingen 31,5x15x7 cm. De overige kloostermopfragmenten uit deze greppel hebben een vergelijkbare dikte van 6,5, 7 of 7,5 cm. Ook uit een zestiende-/zeventiende-eeuwse greppel in sleuf 4 kwam een laatmiddeleeuwse kloostermop (31,5x15x7,5 cm). Kloostermoppen met dergelijke afmetingen dateren uit de veertiende eeuw. Eén van de kloostermopfragmenten van LR22 vertoonde restanten van een grove mortel die rond 1300 na Chr. gedateerd moet worden. Deze datering voor de eerste fase van steenbouw wordt ondersteund door zowel de aangetroffen

daktegelfragmenten alsook de plavuizen. Een groot deel van de daktegels is voorzien van glazuur, wat een veertiende-eeuws kenmerk is. Bij de plavuizen bestaat een belangrijk deel uit exemplaren met een grote dikte, tot wel 6,5 cm. Plavuizen met een dergelijke dikte moeten in de vroege veertiende eeuw geplaatst worden. Daarnaast zijn er eveneens dunnere veertiende-eeuwse plavuizen met een donkergroen of geel glazuur aangetroffen.

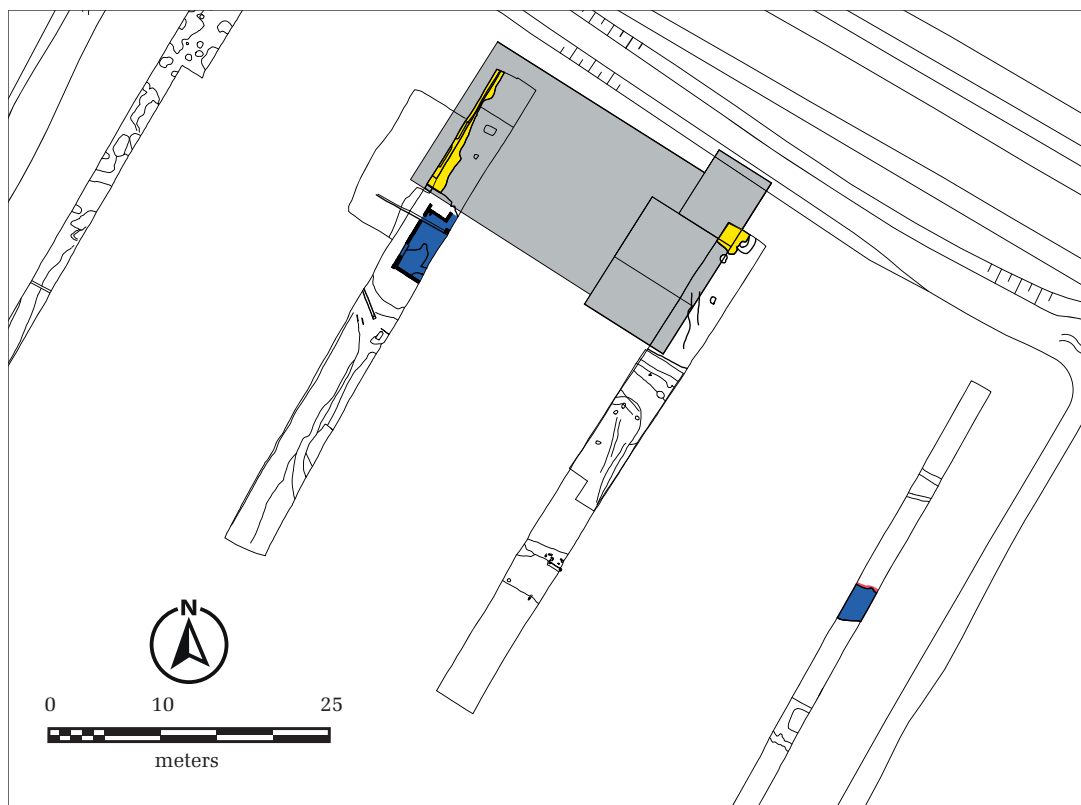
Op basis van de bouwmaterialen kan worden geconcludeerd dat er (waarschijnlijk) kort na 1300 na Chr. voor de eerste maal een in steen opgetrokken gebouw wordt neergezet op het onderzochte perceel. Alhoewel er vooralsnog geen concrete aanwijzingen bestaan, is het aan-

Afb. 14

Overzicht van de sporen uit de periode ca. 1500-1650. Kort na 1500 werd de vroeg-veertiende-eeuwse boerderij afgebroken en vervangen door een nieuwe. Deze boerderij zou blijven bestaan tot 1959 en stond bekend onder de naam De Hoogeweide. Op dit overzicht is de vermoedelijke ligging van De Hoogeweide aangegeven. Het uit drie ruimtes bestaande woongedeelte lag aan de oostzijde. De opkamer lag met zijn gevel tot in de sloot langs de weg de Hoge-weide. Het stalgedeelte zoals weergegeven op dit overzicht is gebaseerd op de negentiende-/twintigste-eeuwse toestand. De omvang van de (houten?) stal in de periode 1500-1650 is vooralsnog niet bekend. Tijdens het proefonderzoek werden twee uitbraaksleuven aangetroffen, daterend uit 1959. In sleuf 4 werd een greppel uit de periode 1500-1650 aangetroffen. In sleuf 6 werd een fundering van zestiende-eeuwse kloostermoppen waargenomen. De functie van dit bijgebouw is niet bekend.

Legenda:

- Sporen uit de periode 1500-1650
- Uitbraaksleuven boerderij de Hoogeweide
- Boerderij De Hoogeweide
- Beschoeiing greppel

nemelijk dat het gebouw een boerderij is geweest. Reeds bij eerder onderzoek van (vroeg) veertiende-eeuwse boerderijen in Leidsche Rijn werd geconcludeerd dat geglazuurde plavuizen en daktegels - normaliter beschouwd als te luxe voor een doorsnee boerderij - nagenoeg standaard bouw materiaal zijn voor boerderijen in Leidsche Rijn in deze periode. Gezien de onzekerheid omtrent de dertiende-eeuwse bewoning is het niet duidelijk of de veertiende-/vijftiende-eeuwse boerderij als een directe opvolger van de twaalfde-eeuwse bewoning gezien mag worden. Vooralsnog zijn er te weinig aanwijzingen om hier van uit te gaan.

6.3 Periode III: ca. 1500 – 1959 na Chr.

De periode ca. 1500-1650 na Chr.

De veertiende-/vijftiende-eeuwse bewoning lijkt in de zestiende eeuw zonder onderbreking door te lopen. De middeleeuwse greppel uit sleuf 4 en 5 was niet meer in gebruik en werd vervangen door een nieuwe greppel (afb. 14). Deze lag ca. 12 m zuidelijker, waardoor het boerderijerf werd vergroot. In tegenstelling tot de eerdere greppel werd de nieuwe alleen in sleuf 4 waargenomen. Hij was ruim 4 m breed en kende een diepte van 1,53 m onder huidig maaiveld, waarmee hij min of meer dezelfde afmetingen als zijn laatmiddeleeuwse voorganger had. Uit de vulling van de greppel kwam een kleine hoeveelheid laatmiddeleeuws materiaal, waaronder een vijftiende-eeuwse mondharp. Een opvallende vondst uit de greppelvulling is een leeuwtje van een lood/tin

legering, die waarschijnlijk als mesheftbekroning of onderdeel van een zoutvaatje heeft gediend (afb. 32). Het voorwerp is te dateren in de vijftiende of zestiende eeuw. Afgezien van de laatmiddeleeuwse scherven kwamen er uit de vulling van de greppel ca. 80 scherven uit de periode ca. 1500-1650, zes metalen voorwerpen (waaronder een tap), zeventien botten en 25 bouwfragmenten (bakstenen en plavuizen). Aangezien de greppel niet meer werd waargenomen in sleuf 5 is het verdere verloop ervan onduidelijk.

Het proefonderzoek leverde aanwijzingen op dat de vroeg veertiende-eeuwse boerderij aan het begin van de zestiende eeuw werd afgebroken en vervangen door een nieuwe boerderij. Een aanwijzing hiervoor zijn de vele kleine fragmenten laatmiddeleeuwse kloostermop in de bovenste vullingslaag van de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel in sleuf 4 en 5. Kennelijk werd deze greppel definitief gedempt met puin, afkomstig van de sloop van de vroeg veertiende-eeuwse boerderij. Ook in de greppel die na 1500 werd gegraven en tot 1650 in gebruik zou blijven, werden diverse veertiende-eeuwse kloostermoppen, daktegels en plavuizen gevonden. Naar later zou blijken zou de nieuwe, vroeg zestiende-eeuwse boerderij De Hoogeweide tot 1959 nagenoeg onveranderd blijven bestaan

Er werd slechts een zeer kleine hoeveelheid bouw materiaal uit de (vroeg) zestiende eeuw aangetroffen. Uit de vulling van een greppel

Afb. 15

Dia van de fundering van zestiende-eeuwse bakstenen in sleuf 6, gezien vanuit het zuiden. Gezien de uniformiteit van de gebruikte stenen lijkt de fundering eveneens zestiende-eeuws te zijn. De oostelijke zijde van de fundering kwam tijdens het proefonderzoek niet in beeld. De fundering moet hebben behoord tot een bijgebouw met een vooralsnog onbekende functie. Op de kadasterkaart uit 1832 staat dit bijgebouw niet meer afgebeeld: het moet vóór dit jaar zijn gesloopt.

uit de periode ca. 1650-1959 kwam een kloostermop, die in het begin van de zestiende eeuw gedateerd moeten worden. Bovendien kwamen er uit de vulling van de laatmiddeleeuwse greppel in sleuf 4 vier fragmenten bouwmaterialen, die rond 1500 te dateren zijn, namelijk twee kloostermopfragmenten (6x13 cm) en twee fragmenten van daktegels. Mogelijk betrof het onbruikbare bouwfragmenten die tijdens de bouw van De Hoogeweide werden afgedankt en in de laatmiddeleeuwse greppel zijn gedumpt.

In sleuf 6 werd een deel van een fundering aangetroffen van een gebouw, dat op geen van de historische kaarten is terug te vinden (afb. 14 en 15). Aan de oostzijde verdween de fundering in de sleufwand, aan de noordzijde is de fundering ooit gedeeltelijk verwijderd. De maximaal waargenomen breedte bedroeg hierdoor 2,8 m, de maximaal waargenomen lengte 6,7 m. De fundering was gemaakt van kloostermoppen van 26x12,5x6 cm, die in de eerste helft van de zestiende eeuw gedateerd moeten worden. Gezien de uniformiteit van de kloostermoppen lijken ze niet hergebruikt te zijn en moet de fundering kort na 1500 worden gedateerd. Omdat de fundering slechts gedeeltelijk werd waargenomen tijdens dit proefonderzoek zijn de afmetingen ervan - en daarmee tevens de functie - niet bekend. Gezien de ligging van de fundering ten opzichte van de boerderij De Hoogeweide (die in dezelfde periode werd gebouwd) is het het meest aannemelijk dat de fundering tot een

bijgebouw heeft behoord. Mogelijk is van dit bijgebouw alleen de fundering van steen geweest en bestond de opbouw uit hout.

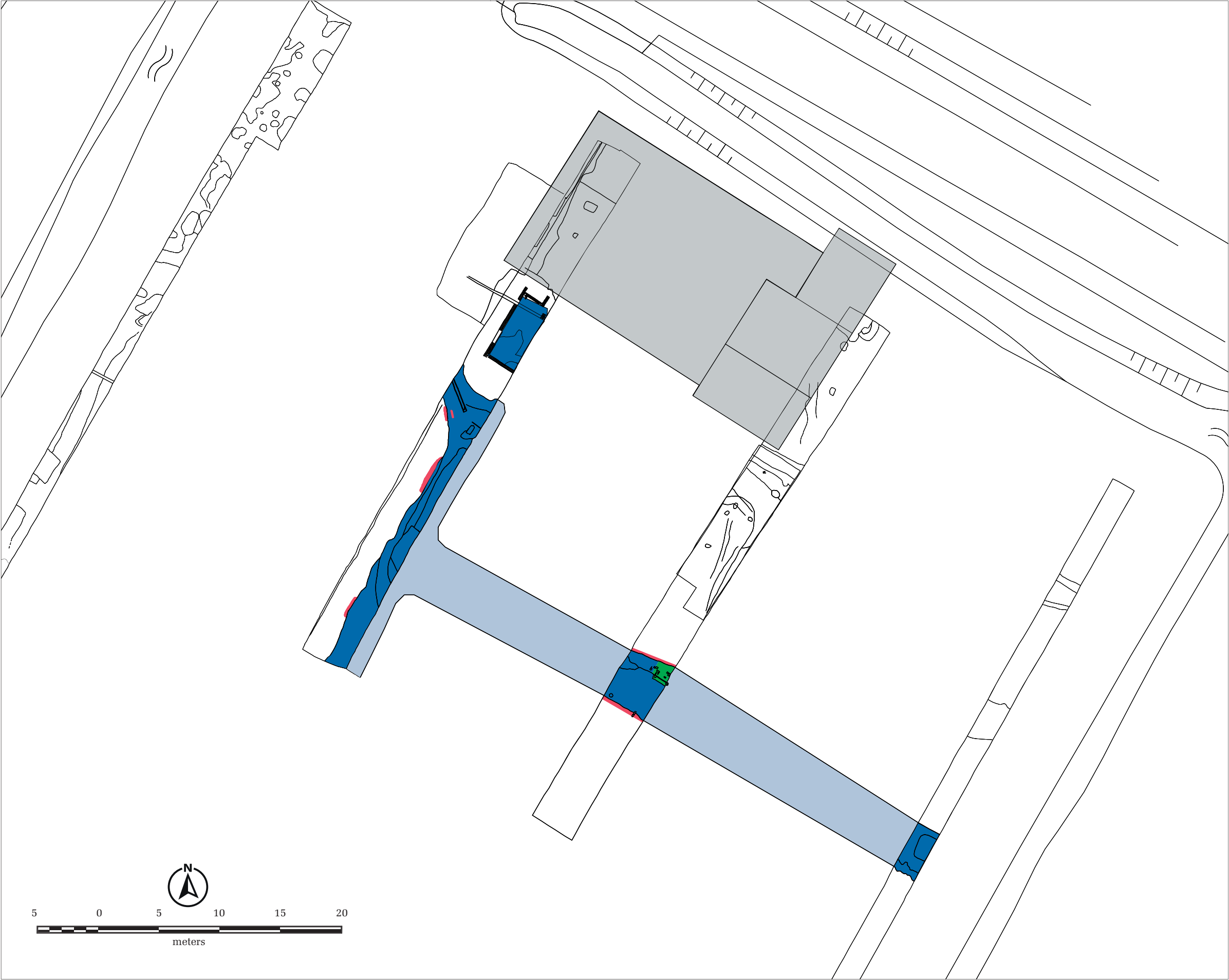
In een greppel (gedateerd ca. 1650-1959) die in sleuf 4, 5 en 6 werd aangetroffen en in de volgende paragraaf zal worden besproken, werden twee complete wandtegels gevonden. De één heeft een polychroom bloemmotief, terwijl op de tweede in blauw een valkenier is afgebeeld (afb. 33). Beide tegels zijn te dateren rond 1625 na Chr. Daarnaast werd er tijdens de aanleg van sleuf 4 in de bouwvoor een fragment van een polychrome tegel met eenzelfde datering aangetroffen. Kennelijk is er in de eerste helft van de zeventiende eeuw een nieuwe tegelwand geplaatst in de boerderij.

Boerderij De Hoogeweide

Zoals reeds eerder vermeld stond er op het onderzochte perceel langs de Hogeweide tot in 1959 een boerderij. Over deze boerderij was in eerste instantie nagenoeg niets bekend. Bij aanvang van het proefonderzoek werd ervan uitgegaan dat de boerderij - bekend onder de naam De Hoogeweide - uit de zeventiende eeuw zou dateren. Tijdens het schrijven van deze basisrapportage zijn er vele nieuwe gegevens over de gesloopte boerderij aan het licht gekomen. Op basis van deze nieuwe gegevens wordt in hoofdstuk 7 een beknopte bouwhistorische beschrijving van De Hoogeweide gegeven (zie 7.1). Vooruitlopend op dit hoofdstuk moet in deze paragraaf wor-

Afb. 16
Overzicht van de sporen uit de periode ca. 1650-1750. De vroeg-zestiende-eeuwse boerderij De Hoogeweide is nog steeds in gebruik, evenals waarschijnlijk het bijgebouw met de fundering van zestiende-eeuwse kloostermoppen. De greppel uit de vorige periode werd gedempt en vervangen door een naar het zuiden opgeschoven greppel. Deze nieuwe greppel kende aan de westzijde een aftakking in zowel noordelijke alsook zuidelijke richting. De noordelijke aftakking lijkt om het zestiende-eeuwse bijgebouw heen gelopen te hebben. Op meerdere punten werd langs de rand van de greppel een beschoeiing aangetroffen. In sleuf 5 werden langs de rand van de greppel de overblijfselen van een latrine gevonden, in gebruik tussen 1650 en 1750.

- Legenda:**
- Sporen uit periode 1650-1750
 - Latrine boven greppel
 - Beschoeiing greppel
 - Boerderij De Hoogeweide

den vermeld dat de in 1959 gesloopte boerderij De Hoogeweide veel ouder was dan tot nog toe werd verondersteld. Op basis van een bouwhistorische opname van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en enkele foto's kan worden geconcludeerd dat de boerderij - afgezien van het later herbouwde, negentiende-eeuwse stalgedeelte - volledig uit de vroege zestiende eeuw dateerde. Hiermee werd dus de belangrijkste veronderstelling op basis van de archeologische gegevens van het proefonderzoek - de herbouw van een vroeg veertiende-eeuwse stenen boerderij kort na 1500 - bevestigd. Tevens verklaart het lange functioneren van deze vroeg zestiende-eeuwse boerderij tot in 1959 de afwezigheid van grotere hoeveelheden postmiddeleeuwse bouwmaterialen in de vulling van de sporen

In de bouwhistorische opname van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en op de foto's is er geen spoor te vinden van het waarschijnlijk zestiende-eeuwse bijgebouw, waarvan in sleuf 6 de stenen fundering werd aangetroffen. Waarschijnlijk werd dit bijgebouw dan ook ruim voor de twintigste eeuw afgebroken. De oudste kaart waarop boerderij De Hoogeweide is terug te vinden, is de kaart van C. Specht uit 1696 (zie 7.2). Deze kaart is weinig nauwkeurig en Specht beeldt dan ook geen bijgebouwen af. De eerstvolgende kaart waarop de boerderij wordt afgebeeld

is de kadasterkaart uit 1832. In tegenstelling tot de kaart van Specht is deze kadasterkaart zeer nauwkeurig. Het zestiende-eeuwse bijgebouw blijkt reeds in dat jaar niet meer te bestaan. Wel worden er twee overige bijgebouwen afgebeeld, die tot in 1959 in gebruik zouden blijven.

Van de boerderij De Hoogeweide werden tijdens het proefonderzoek geen funderingen gevonden. Wel werden er twee uitbraaksleuven aangetroffen, die moeten zijn ontstaan tijdens de afbraak van de boerderij in april 1959. In de noordwesthoek van sleuf 6 werd langs de sleufwand een met mortelbrokken gevulde uitbraaksleuf aangetroffen met een minimale lengte van 11 m. Deze uitbraaksleuf moet in verband gebracht worden met de westelijke kopse kant van het in de (vroeg?) negentiende eeuw verbouwde stalgedeelte. Daarnaast werd in de noordwesthoek van sleuf 5 een uitbraaksleuf van ca. 2 bij 2,5 m waargenomen. Deze uitbraaksleuf moet zijn ontstaan bij het verwijderen van de kaaskelder onder de opkamer. De sleuf bevond zich in de zuidoosthoek van deze kelder. Kennelijk was het overige deel van de oostelijke muur van het woongedeelte aanzienlijk minder diep gefundeerd, aangezien hiervan in sleuf 5 geen uitbraaksporen zijn aangetroffen. Op basis van beide uitbraaksleuven kan de locatie van de boerderij in grote lijnen worden vastgesteld (afb. 14). Aan de zuidzijde

Afb. 17

Een deel van de greppel uit de periode 1650-1750 in sleuf 6, gezien vanuit het zuidoosten (zie tevens afbeelding 16). Aan de westzijde van de greppel zijn twee horizontale planken zichtbaar. Deze hebben waarschijnlijk behoord tot twee fasen van beschoeiing. De greppel lijkt om het zestiende-eeuwse bijgebouw (in de rechterbovenhoek van de foto gedeeltelijk zichtbaar) heen gegraven te zijn. Op de foto is tevens de houten glijgoot (periode 1750-1850) zichtbaar, die na het dempen van dit deel van de greppel werd aangelegd.

Afb. 18

De overblijfselen van een latrine in de rond 1650 gegraven greppel in sleuf 5, gezien vanuit het zuiden. Op basis van het materiaal dat rond de overblijfselen van de latrine werd aangetroffen, kan deze worden gedateerd tussen 1650 en 1750. Rond 1750 lijkt de latrine te zijn vervangen. Mogelijk vormde de houten glijgoot uit de periode 1750-1850 (zie afbeelding 19 en 20) onderdeel van deze nieuwe latrine.

grensde het woongedeelte bijna aan de greppel uit de periode 1300-1500. De baksteenrijke vulingslaag bovenin deze greppel doet vermoeden dat het laatste restant van de greppel kort voor de bouw van de Hogeweide doelbewust werd gedempt (met sloopmateriaal van de vroeg veertiende-eeuwse boerderij). Het is aannemelijk dat de nieuwe boerderij groter van afmeting was dan zijn voorganger en daarom met zijn achterzijde te dicht op de greppel kwam te liggen.

De periode ca. 1650-1750 na Chr.

Waarschijnlijk werd rond het midden van de zeventiende eeuw het boerderijerf wederom vergroot. De zestiende-/vroeg zeventiende-eeuwse greppel uit sleuf 4 was niet langer in gebruik en werd vervangen door een nieuwe (afb. 16). Deze bevond zich ca. 13 m zuidelijker en had een breedte van zo'n 6 m. Een groot deel van deze nieuwe greppel zou tot de sloop van de boerderij in 1959 in gebruik blijven. De greppel werd waargenomen in de sleuven 4, 5 en 6. In deze laatste sleuf vertoonde hij een T-splitsing. In zuidelijke richting kon de greppel nog over een afstand van 6 m worden gevolgd, waarna deze achter de sleufwand verdween. Het materiaal dat in dit zuidelijke gedeelte werd aangetroffen (waaronder het middelste deel van wagonwiel en een bijzondere plavuis met achttien driehoek-

kige inkepingen; afb. 34) dateert van ca. 1650 tot 1750 na Chr. In noordelijke richting liep de greppel nog 14 m rechtdoor, om vervolgens in een hoek van ca. 45° af te buigen naar het noordwesten (afb. 17). Het materiaal in dit gedeelte van de greppel dateert van ca. 1750 tot ca. 1850 na Chr. Waarschijnlijk werd dit gedeelte echter eveneens rond 1650 aangelegd, maar bleef het langer in gebruik dan het overige deel.

In sleuf 5 en 6 werden langs de randen van de hierboven beschreven greppel ingeslagen palen en horizontale planken aangetroffen. Deze duiden erop dat de greppel een beschoeiing heeft gekend. In sleuf 5 werd een wirwar aan ingeslagen palen en paaltjes aangetroffen, die moeten hebben behoord tot meerdere fasen van beschoeiing. In sleuf 6 werden twee afzonderlijke beschoeiingsfasen gedocumenteerd. Het merendeel van de palen werd aangetroffen aan de noordelijke zijde van de greppel, dus aan de bewoningszijde. Afgezien van de beschoeiingspalen werden in sleuf 5 op een afstand van ca. 1,3 m van de rand van de greppel ook horizontale planken waargenomen, omringd door vele ingeslagen palen (afb. 18). Op dit punt werd in de greppel een beerachtige vulling waargenomen, wat doet vermoeden dat de planken en palen onderdeel uitmaakten van een boven de greppel

gelegen latrine. Aangezien de latrineconstructie na het in onbruik raken grotendeels ineen is gestort, was het niet mogelijk de vondsten in de latrine met zekerheid te scheiden van de tot in 1959 in gebruik gebleven greppel er omheen. Toch zal het geen toeval zijn dat de vondsten die rond en tussen de restanten van de latrine werden aangetroffen zijn te dateren vanaf ca. 1650 na Chr. met een zwaartepunt in de eerste helft van de achttiende eeuw. Waarschijnlijk betreft het een latrine van rond 1650 die in gebruik is gebleven tot ca. 1750.

Tegelijk met de hierboven beschreven greppel werd waarschijnlijk een tweede greppel gegraven. Deze liep min of meer parallel hieraan en bevond zich ca. 45 tot 48 m ten zuiden ervan (zie afb. 29). Deze greppel - met een breedte van ca. 2,5 m - werd waargenomen in zowel sleuf 4 alsook sleuf 7. In beide sleuven leverde de greppelvulling enkele zeventiende-eeuwse scherven op. Waarschijnlijk heeft deze greppel een of twee kleine percelen direct grenzend aan de achterzijde van het boerderijf aan de zuidzijde begrensd.

Er zijn geen aanwijzingen - archeologisch nog afkomstig uit de bouwhistorische opname - dat de boerderij in de periode 1650-1750 is ver-

bouwd en/of gerestaureerd. Het is bovendien waarschijnlijk dat het vroeg zestiende-eeuwse bijgebouw waarvan de fundering werd gevonden, in deze periode nog in gebruik is. Dit mag onder meer blijken uit de rond 1650gegraven greppel, die enigszins met een bocht om dit bijgebouw heen lijkt te lopen.

De periode ca. 1750-1850 na Chr.

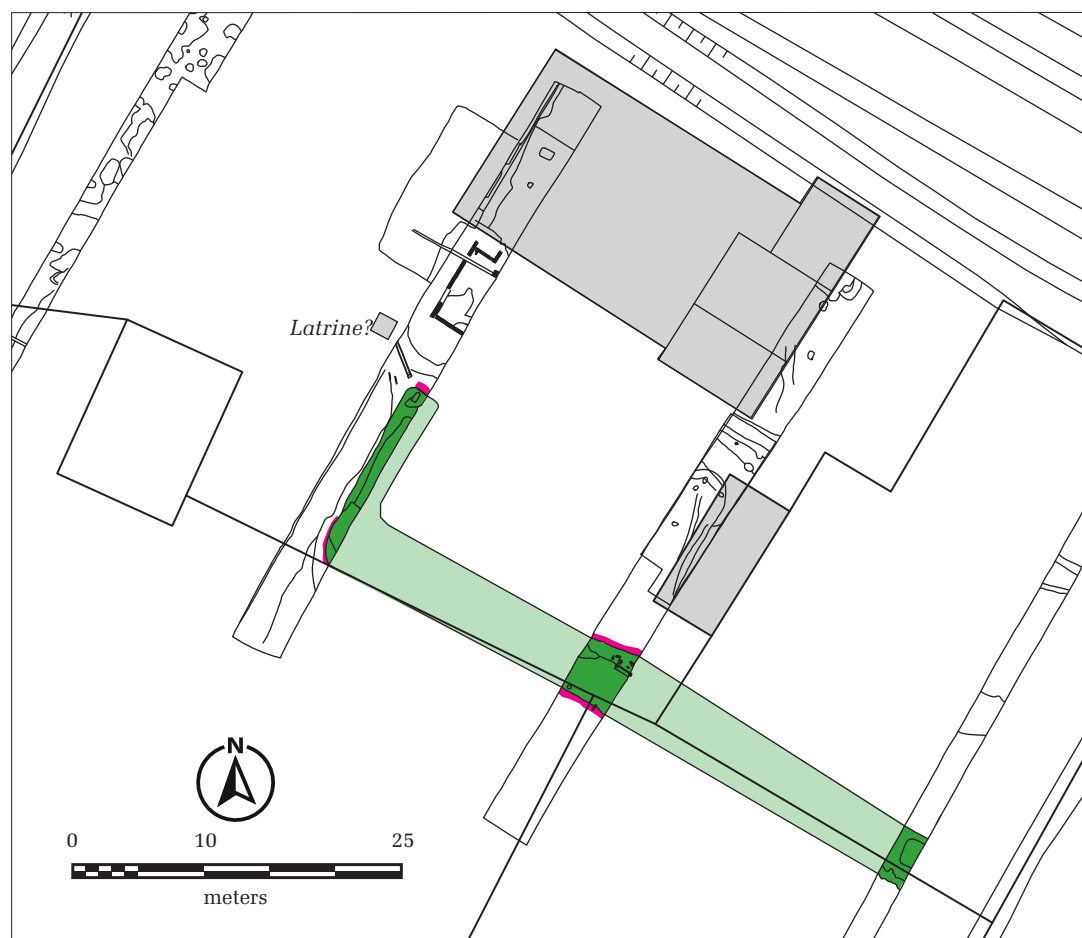
Rond 1750 na Chr. werden er enkele veranderingen aangebracht in het greppelsysteem (afb. 19). Om onbekende reden werd een deel van de noord-zuid georiënteerde greppel in deze periode gedempt. Bij het dempen van dit stuk greppel werd een beschoeiing aangelegd in de nieuwe bocht die hierdoor in de overgebleven greppel ontstond. Van deze korte beschoeiing werden in totaal zeven palen teruggevonden. Het noord-zuid georiënteerde deel van de greppel ten noorden van de voormalige T-splitsing bleef in gebruik tot aan het punt waar de greppel afboog in noordwestelijke richting. Er werd dwars over de greppel een korte beschoeiing aangelegd en het gedeelte ten noorden hiervan werd gedempt. Op dit gedempte deel kwam een houten glijgoot met deksel te liggen, die uitmondde in de greppel vlak achter de nieuw aangelegde beschoeiing (afb. 20). In de vulling van

Afb. 19

Sporenoverzicht van de periode 1750-1850. Het woongedeelte van boerderij De Hoogeweide lijkt onveranderd in gebruik gebleven te zijn. De muren van het stalgedeelte werden waarschijnlijk aan het begin van de negentiende eeuw in steen uitgevoerd. Mogelijk werd het stalgedeelte toen vergroot. Het zestiende-eeuwse bijgebouw was afgebroken en werd vervangen door twee nieuwe gebouwen. Deze gebouwen staan op de kadaasterkaart van 1832 afgebeeld en zouden tot 1959 in gebruik blijven. Het westelijk bijgebouw was gesitueerd buiten de sleuven van LR22 en werd tijdens het proefonderzoek zodoende niet waargenomen. Het oostelijke bijgebouw zou gedeeltelijk binnen sleuf 5 moeten vallen. Er werden echter geen overblijfselen van dit bijgebouw aangetroffen. Mogelijk was het ondiep gefundeerd. Twee delen van de greppel uit de periode 1650-1750 werd gedempt. Op één van de gedempte stukken werd een houten glijgoot aangelegd, die mogelijk bij een latrine ten westen van sleuf 6 heeft behoord.

Legenda:

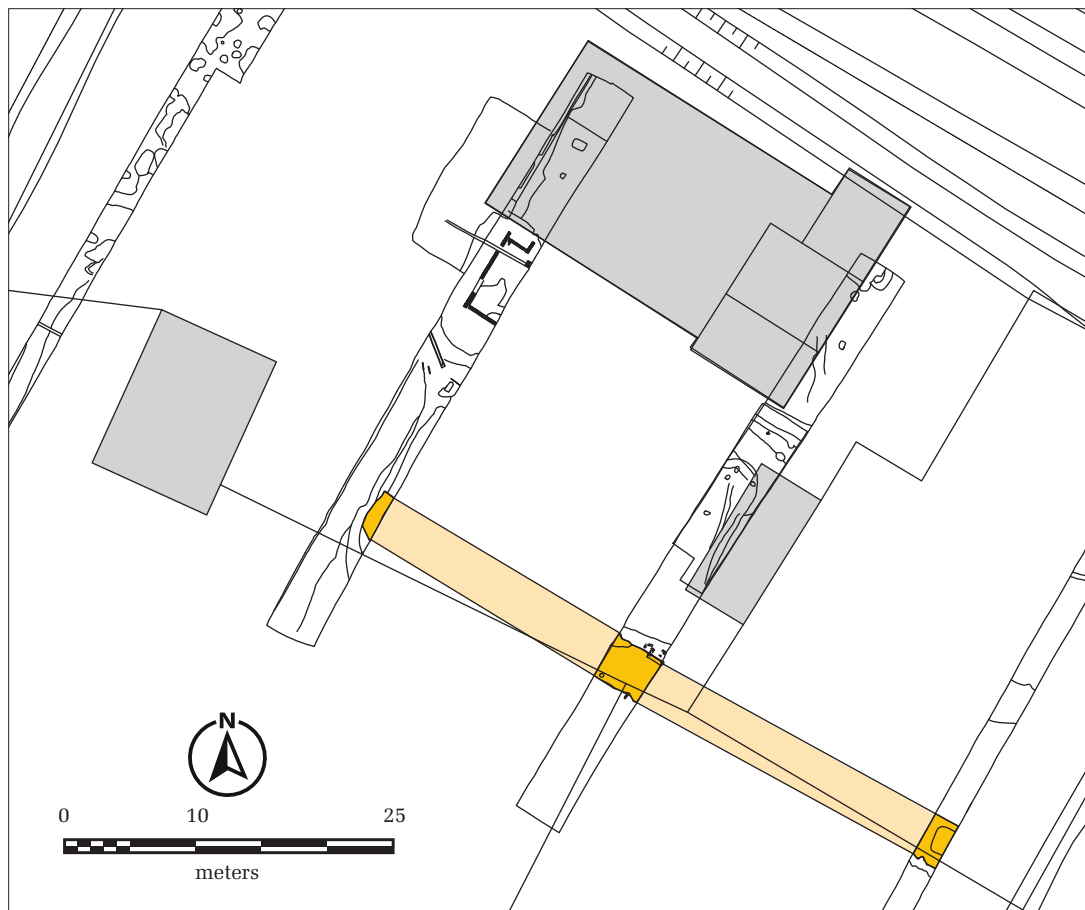
- Sporen uit periode 1750-1850
- Boerderij De Hoogeweide en twee bijgebouwen
- Beschoeiing greppel

Afb. 20

De houten glijgoot in sleuf 6, gezien vanuit het zuidoosten. De foto is gemaakt na het verwijderen van de houten deksel van de goot. De glijgoot dateert uit de periode 1750-1850 en lijkt te hebben uitgemond in een greppel. Mogelijk hoorde hij bij een latrine, die zich achter de sleufwand heeft bevonden.

Afb. 21

Sporenoverzicht van de periode 1850-1959. Van de greppel uit de vorige periode werd wederom een gedeelte gedempt. De boerderij De Hoogeweide en de twee bijgebouwen bleven onveranderd in gebruik. In 1959 werden de boerderijen en bijgebouwen gesloopt en werd de greppel gedempt.

Legenda:

Sporen uit periode 1850-1959

Boerderij De Hoogeweide en twee bijgebouwen

de glijgoot werden achttiende-eeuwse scherven aangetroffen. Het is niet duidelijk waar de goot op aangesloten heeft, aangezien hij niet op de boerderij georiënteerd is. Mogelijk heeft er een separate latrine gestaan, die rond deze tijd voor het eerst werd gebouwd. Waarschijnlijk heeft deze gediend ter vervanging van de latrine uit de periode 1650-1750 die in sleuf 5 boven de greppel moet hebben gestaan.

Er zijn wederom geen aanwijzingen - archeologisch nog afkomstig uit de bouwhistorische opname - dat het woongedeelte van de boerderij in de periode 1750-1850 is verbouwd en/of gerestaureerd. Wel werd op een onbekend moment in de negentiende eeuw het stalgedeelte waarschijnlijk volledig herbouwd. Daarbij werden de stalmuren (voor de eerste maal?) in steen uitgevoerd. Gezien de overeenkomsten in afmetingen van het stalgedeelte op de kadasterkaart uit 1832

en het stalgedeelte ten tijde van de bouwhistorische opname in 1959, is het aannemelijk dat deze versterking van het stalgedeelte reeds vóór 1832 heeft plaatsgevonden. Tevens is het aannemelijk dat het vroeg zestiende-eeuwse bijgebouw waarvan de fundering werd gevonden, vóór 1832 werd gesloopt. Op de kadasterkaart uit dat jaar is dit bijgebouw namelijk niet meer afgebeeld. Wel zijn er twee overige bijgebouwen weergegeven, die tot in 1959 in gebruik zouden blijven.

De periode ca. 1850-1959 na Chr.

Rond of kort na 1850 lijkt het greppelsysteem wederom te zijn aangepast (afb. 21). Waarschijnlijk werd in deze periode het volledige noord-zuid georiënteerde deel van de greppel gedempt. Alleen het oost-west lopende deel bleef in gebruik en zou dat blijven tot 1959. Verder lijken er in deze periode geen veranderingen te zijn geweest in de boerderij en de bijgebouwen.

7 De boerderij De Hoogeweide

7.1 Een bouwhistorische opname van boerderij De Hoogeweide

Tijdens het uitwerken van de resultaten van het proefonderzoek is op beperkte schaal gezocht naar historische gegevens over boerderij De Hoogeweide. Hierbij bleek dat op 21 januari 1959 - zo'n drie maanden voor de sloop - een bouwhistorische opname te zijn uitgevoerd door H.J. Zandkuijl, destijds medewerker van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Kopiën van zijn aantekeningen zijn beschikbaar gesteld door de Stichting Historisch Boerderij-onderzoek. De neerslag van de bouwhistorische opname bestaat uit vier vellen (A4-formaat) met in totaal zes overzichtsplattegronden en doorsneden en vier detailschetsen. Op basis hiervan is in mei 1959 een uitgewerkte tekening (schaal 1:100) gemaakt (afb. 22). Alhoewel de bouwhistorische opname veel nieuwe informatie heeft opgeleverd, is de fasering die Zandkuijl in het woongedeelte van de boerderij meende te herkennen waarschijnlijk grotendeels niet bestaand. Bovendien heeft hij destijds aan de door hem onderscheiden fasen vervolgens een onjuiste datering gekoppeld. Deze niet bestaande fasering en de onjuiste dateringen daarvan hebben geleid tot een onjuiste chronologische reconstructie van de ontstaansgeschiedenis van de boerderij De Hoogeweide.

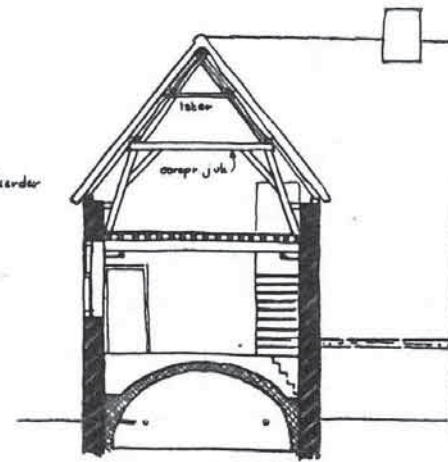
Het woongedeelte van de boerderij had een lengte van 18 m en een maximale breedte van 8,3 m (buitenmaten). Het woongedeelte bestond uit drie delen. Aan de noordzijde bevond zich de opkamer met daaronder de (kaas)kelder. Dit gedeelte was 6,8 m lang en 5,4 m breed (buitenmaten). De gevel aan de kopse kant van de opkamer en de kelder stond met zijn voet tot in het water van de sloot langs de Hoogeweide. De kelder was voor ongeveer één/derde ingegraven; het overige deel bevond zich boven maaiveld. De kelder was 5,8 m lang, 4,02 m breed en ca. 1,75 m hoog en was voorzien van een tongewelf. In de kopse gevel bevonden zich twee kleine ramen. Uit de kelderwanden staken eiken balken waarop planken moeten hebben gerust. Hierop zullen de kazen en andere voedselvoorraden hebben gelegen. De kelder was bereikbaar via een trapje van vier treden in de noordwesthoek, dat leidde naar het negentiende-eeuwse stalgedeelte. Het is echter waarschijnlijk dat de vroeg zestiende-eeuwse stal aanzienlijk kleiner was, waardoor de keldertrap in de openlucht uit kwam. De opkamer (6,13 x 4,48 m) was bereikbaar via een houten trappetje van ca. zeven treden vanuit het mid-

delste woonvertrek. Daarnaast was de opkamer bereikbaar via een trap in de noordelijke lange wand. Deze trap leidde naar het negentiende-eeuwse stalgedeelte. Waarschijnlijk is dit geen oorspronkelijke toegang, maar is hier ooit (in de negentiende eeuw?) een origineel raam vergroot tot deur. De opkamer kende in 1959 twee kruiskozijnen, namelijk in de oostelijke kopse wand en de zuidelijke lange wand. Het kozijn in de oostelijke kopse wand kan daar oorspronkelijk niet hebben gezeten, aangezien in de balklaag van de zoldervloer tegen deze oostwand aan de originele schoorsteenraveling zichtbaar was. De opkamer heeft dus ooit tegen de kopse oostwand aan een haard en een rookkanaal gehad. Nadat deze zijn verwijderd, werd hier een venster aangebracht. Zeer waarschijnlijk was dit het verdwenen venster uit de noordelijke lange wand. Het plafond van de opkamer was door middel van twee moerbalken onderverdeeld in drie vakken. De kinderbinten waren niet ingelaten, maar waren voorzien van tussenschotten. De moerbalken waren voorzien van luxe uitgevoerde sleutelstukken met een laat-Gothisch kraalprofiel (afb. 23). Deze kunnen worden gedateerd in het eerste kwart van de zestiende eeuw. Via een trap in de noordwesthoek van de opkamer kon de zolder worden bereikt. Het is niet duidelijk of dit een originele toegang tot de zolder is geweest.

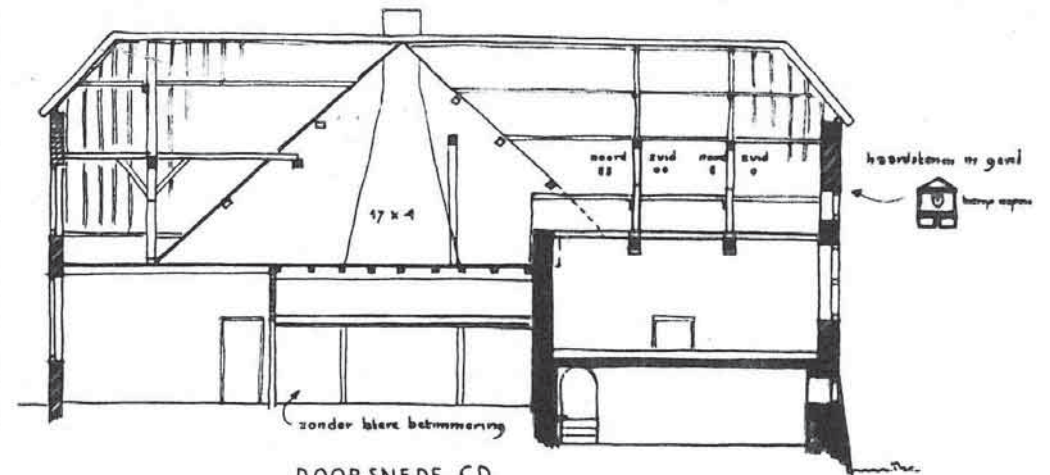
Het middelste vertrek van het woongedeelte was de belangrijkste verblijfsruimte (7,5 x 5,75 m). Aan de noordzijde kende het vertrek een grote, vroeg zestiende-eeuwse haardpartij. Deze bevond zich tegen de brandmuur aan, die het woongedeelte van het stalgedeelte scheidde. Uit aantekeningen van Zandkuijl blijkt dat zich aan weerszijden van de haard tegeltableaus bevonden (ouderdom onbekend), waaronder een Golgotha-scène. In de oostelijke buitengevel van de opkamer was tot aan de sloop in 1959 een zogenaamde deksteen ingemetseld. Een dergelijke deksteen vormt de bekroning van een ensemble van (veelal versierde) haardstenen. Dergelijke haardstenen dienden om de achterwand van de haard te beschermen tegen de hitte van het vuur. Daarnaast hadden de haardstenen vanwege hun versiering tevens een ornamentale functie. De deksteen in de oostelijke buitengevel van de opkamer zal oorspronkelijk onderdeel hebben uitgemaakt van de haard in het middelste woonvertrek. De verblijfplaats van de deksteen sinds de sloop is niet bekend. Wel zijn er twee foto's van de deksteen beschikbaar, genomen nadat deze tijdens de sloop uit de gevel was verwijderd (afb. 24). Centraal op de deksteen staat een wapen afgebeeld, geflankeerd door twee leeuwen. Bovenaan is de deksteen gedateerd, te

[illegible]

TOESTAND BIJ SLOPING VOOR JAAR 1959

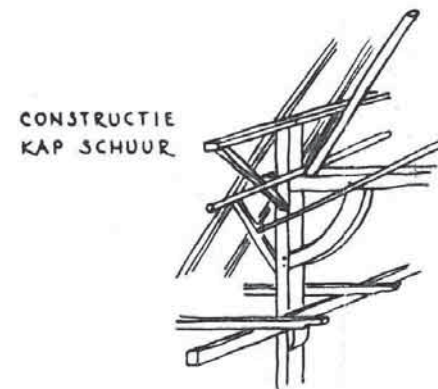

DOORSNEDE AB

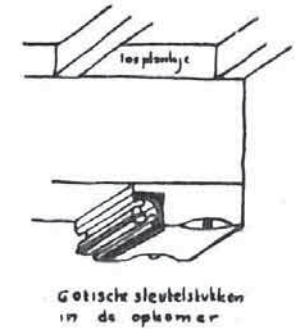

DOORSNEDE CD

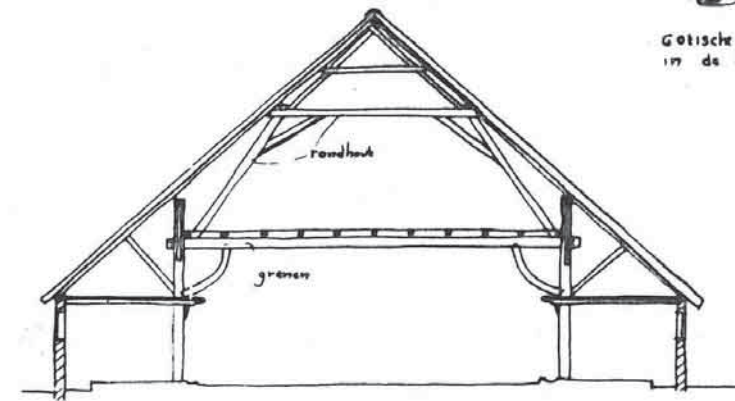
- BOUWPERIODEN
	XV
	XVI b
	XVII
	XVIII B
	XIX
	XX

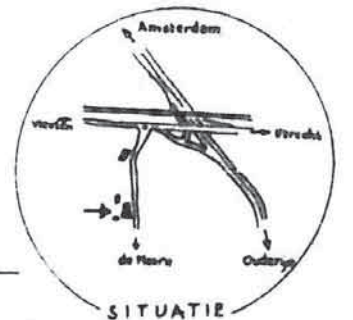
CONSTRUCTIE
KAP SCHUUR

Gotische sleutelstukken
in de opkamer

DOORSNEDE EF

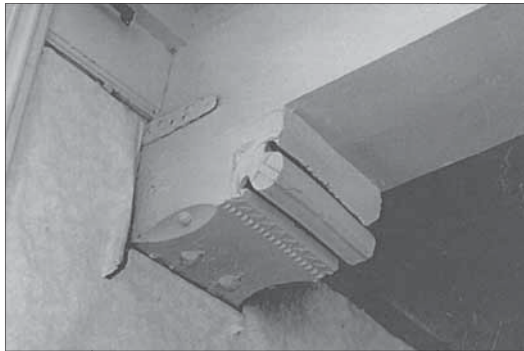
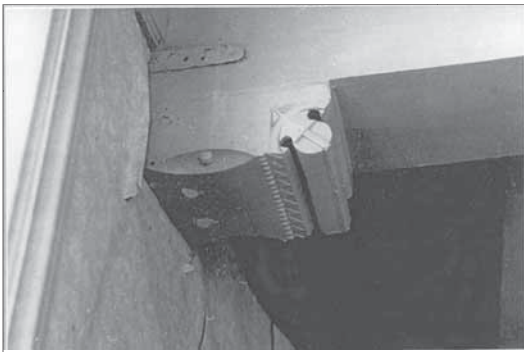
SITUATIE

MEI 1959

Zandkuijl reeds aangaf.
(Bron: Tekening: H.J.
Zandkuijl. De tekening
is te vinden in het ar-
chief van de Rijksdienst
voor de Monumenten-
zorg onder nummer
42975)

Afb. 23

Eén van de vier sleutelstukken in de opkamer van boerderij De Hoogeweide. De foto is gemaakt in januari 1959, ongeveer drie maanden voor de sloop. Het betreft een zogenaamd ‘peerkraal’ sleutelstuk. Het rijk versierde, laatgotische sleutelstuk dateert van kort na 1500 en getuigt van een meer dan gemiddelde luxe van de boerderij. (Bron: Foto: H. Janse. De foto is te vinden in het archief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg onder negatiefnummer 54866)

Afb. 24

Een haardsteen van boerderij De Hoogeweide. De haardsteen was in 1959 ingemetseld in de oostelijke kopse (buiten)gevel van de opkamer. De haardsteen - gedateerd 1560 - moet oorspronkelijk de afsluitende deksteen van een haardstenen-ensemble hebben gevormd. Vermoedelijk maakte dit ensemble onderdeel uit van de centrale haardpartij, gesitueerd in het middelste vertrek van het woongedeelte. Wanneer de steen werd ingemetseld in de buitengevel is niet bekend. Eveneens onbekend is de verblijfplaats van de steen sinds de sloop in april 1959. Ook de maker van de foto is niet bekend.

weten 1560. Kennelijk is de deksteen van latere datum dan de boerderij zelf. Op de vloer van het middelste vertrek trof Zandkuijl grijsbakkende plavuizen van 22 bij 22 cm aan. Het vertrek kende aan de zuidzijde twee ramen. Dit waren geen kruiskozijnen. Waarschijnlijk stammen deze dan ook niet uit de vroege zestiende eeuw. Het middelste woonvertrek was toegankelijk via een deur in de noordoosthoek, die uit kwam in het negentiende-eeuwse stalgedeelte. Het is vooralsnog niet duidelijk of dit een originele toegangspartij is. Bij een vergelijkbare boerderij in Bunnik (boerderij Goed ten Rijn: zie Lägers 2003, 46-49) was het middelste woonvertrek toegankelijk via een deur in de muur tegenover de haard. Mogelijk is één van de twee vensters in de zuidelijke wand van het middelste woonvertrek van De Hoogeweide oorspronkelijk een deur geweest.

Het meest westelijke van de drie drie woonvertrekken mat 7,5 bij 4,65 m. Tegen de westelijke kopse wand aan was in de zoldervloer een klei-

ne, waarschijnlijk originele schoorsteenraveling zichtbaar. Het vertek kende in 1959 één raam aan de zuidzijde en twee aan de westzijde. De ruimte was bereikbaar via het middelste woonvertrek. Tevens was er een toegangspartij in de brandmuur aan de noordzijde, die toegang gaf tot het stalgedeelte. Deze deur zal waarschijnlijk niet origineel zijn geweest. Op de vloer van dit vertrek lagen in 1959 rode plavuizen van 22 bij 22 cm.

Het stalgedeelte mat 18,7 bij 13,9 m en dateerde uit de negentiende eeuw. Mogelijk werden in deze eeuw de ca. 2,2 m hoge muren van het stalgedeelte voor de eerste maal uitgevoerd in steen. Het proefonderzoek heeft geen informatie opgeleverd omtrent de voorlopers van dit negentiende-eeuwse stalgedeelte. Ook uit historische bronnen is hierover niets bekend. De stal was door middel van vier gebinten opgedeeld in vijf balkvakken. De middenbeuk zal in gebruik zijn geweest als deel, dat toegankelijk was via de 2,7 m brede deur in de westelijke kopse kant van de stal. De zijbeuken waren ingericht als koe-stallen, zoals blijkt uit de voer- en mestgoten. Boven deze koestallen bevonden zich de hildes (tasruimten). De kap van het stalgedeelte bevatte een hooizolder.

7.2 Boerderij De Hoogeweide op foto's en kaarten

De Hoogeweide op foto's

Er zijn enkele foto's beschikbaar van de boerderij De Hoogeweide. In 1959 zijn er in totaal vijf foto's gemaakt door ir. J. A. Storm van Leeuwen, destijds medewerker van de plaatselijke commissie voor de ruilverkaveling Vleuten. (De foto's zijn te vinden in het Utrechts Archief aan de Alexander Numankade, maar zijn nog niet opgenomen in het computerbestand van het archief. Er is een archiefdoos waarin alle foto's van Storm van Leeuwen zijn opgeslagen. De foto's van de boerderij de Hoogeweide zijn hierin terug te vinden onder de nummers 59/1-4, 59/1-5, 59/2-9, 59/2-10 en 59/2-11.)

Storm van Leeuwen fotografeerde het landschap tussen Utrecht en Woerden zowel vóór als tijdens de ruilverkaveling. In februari 1959 maakte hij twee foto's van de boerderij De Hoogeweide, die op dat moment nog nagenoeg intact was (afb. 25). Op de foto's komt het monumentale karakter van de boerderij duidelijk naar voren. De gevels waren gepleisterd en op de hoeken voorzien van schijnvoegen. De boerderij moet ten tijde van de foto's reeds verlaten zijn geweest, aangezien van het zuidelijke deel van het woongedeelte de rietdekking grotendeels was verdwenen. Op de foto's is te zien dat

de opkamer en de kaaskelder met zijn voet in het water van de sloot staat. In deze gevel zijn vlak boven het maaiveld de twee kleine vensters van de kaaskelder zichtbaar. Daarnaast zijn de twee kruiskozijnen van de opkamer op de foto's te herkennen. In de oostelijke kopse gevel zijn boven de opkamer twee kleine ramen zichtbaar. Deze behoren bij de zolderruimte. Op de foto's is tussen deze twee zolderramen de ingemetselde

deksteen van de zestiende-eeuwse haardpartij zichtbaar. Op de foto's is naast het woongedeelte ook het stalgedeelte te zien. Op de foto's is de oostelijk lange zijde van de stal afgebeeld. In de bouwhistorische opname worden er in deze lange stalwand vijf ramen weergegeven. Op de foto's zijn vier ramen en een deur zichtbaar. Van de ramen lijkt er één te behoren bij de twintigste-eeuwse keuken die in de zuidoosthoek van

Afb. 25

Boerderij De Hoogeweide vóór de sloop in april 1959. De foto's zijn gemaakt op 13 februari 1959 door ir. J.A. Storm van Leeuwen, destijds medewerker van de plaatselijke commissie voor de ruilverkaveling Vleuten. In de gedeeltelijk begroeide kopse gevel van het woongedeelte zijn twee kelderramen, een raam van de opkamer en twee ramen van de zolder zichtbaar. Tussen de twee zolderramen is de ingemetselde haardsteen zichtbaar (zie ook afbeelding 24). Een deel van het rieten dak van het woongedeelte was in februari 1959 reeds verdwenen.

(Bron: Foto's: J.A. Storm van Leeuwen. De foto's zijn in bezit van het Utrechts Archief)

het stalgedeelte werd aangelegd. De exacte locatie van de ramen en de deur lijkt niet geheel overeen te komen met de uitgewerkte tekening van de bouwhistorische opname. Het stalgedeelte is voorzien van een rieten dak. Op dit dak - en recht boven de brandmuur tussen woon- en stalgedeelte - is de schoorsteen van de grote haard uit het middenvertrek zichtbaar.

Op 17 april 1959 heeft Storm van Leeuwen drie foto's genomen van De Hoogeweide tijdens de sloopwerkzaamheden (afb. 26). De sloop was op deze dag reeds ver gevorderd. De foto's zijn wederom genomen vanaf de weg en tonen met name het keldergewelf onder de opkamer. Het gewelf, waarvan de oostelijke kopse kant reeds was verdwenen - stak ca. 1,5 m boven het maaiveld uit, terwijl de keldervloer waarschijnlijk zo'n 60 cm onder maaiveld heeft gelegen. In de muren van de kelder zijn restanten van de eikenhouten plankendragers nog herkenbaar. Alle muren boven het keldergewelf zijn reeds gesloopt ten tijde van de foto's. Nog zichtbaar is de doorgang van de kelder naar het stalgedeelte alsmede de deurpost tussen het stalgedeelte en de hoger gelegen opkamer. De buitenmuren van het stalgedeelte waren reeds volledig gesloopt, slechts een binnenmuur van de twintigste-eeuwse keuken is nog zichtbaar.

De Hoogeweide op kaarten

Van het gebied ten westen van Utrecht zijn er vele historische kaarten bekend. Op een groot deel hiervan staat De Hogeweide en de bebouwing erlangs in meer of mindere mate nauwkeurig afgebeeld. Ook het thans onderzochte perceel is op de kaarten terug te vinden, inclusief de boerderij De Hoogeweide met twee bijgebouwen.

De oudste kaart waarop we de boerderij langs de Hogeweide tegenkomen is die van C. Specht uit 1696 (Donkersloot 1990, kaart 12). Op deze kaart staan ten westen van de Hogeweide slechts twee boerderijen afgebeeld (afb. 27). De meest oostelijke boerderij staat op de plek van de huidige vroeg twintigste-eeuwse boerderij De Hoef (Hogeweide 6). De tweede boerderij langs de Hogeweide op de kaart van Specht bevindt zich ter hoogte van het huidige opgravingsperceel. Er staat een smal, langgerekt huis afgebeeld, haaks op de Hogeweide en zonder bijgebouwen. Rondom dit huis is er op de kaart geen enkele sloot of perceelsgrens afgebeeld. Het is de vraag in welke mate de kaart van Specht de toenmalige situatie weergeeft en in welke mate er sprake is van een abstractie. Zo worden nagenoeg alle boerderijen in het buitengebied weergegeven als vergelijkbare smalle, rechthoekige gebouwen. Boven-

Afb. 26

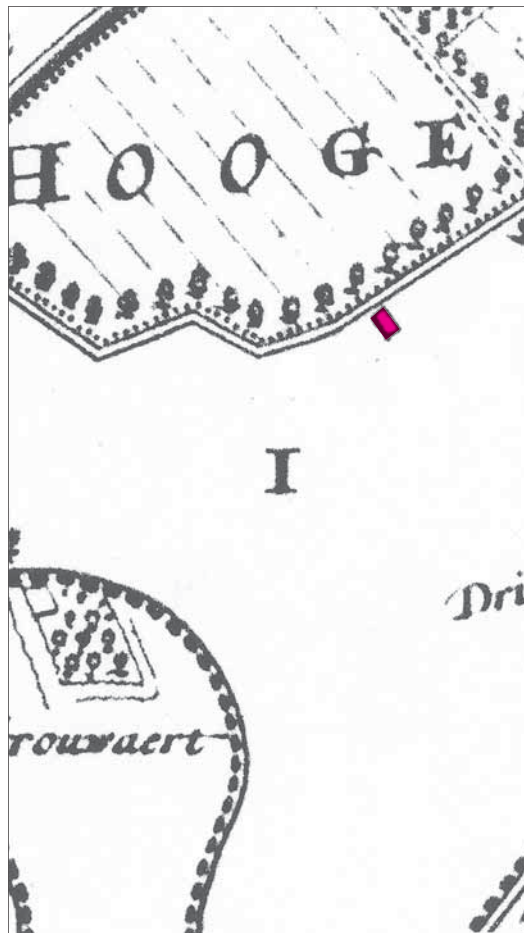
De Hoogeweide tijdens de sloopwerkzaamheden. De foto is genomen op 17 april 1959. Op de foto is het gewelf van de kelder zichtbaar. Op de voorgrond ligt één van de kelderramen in de sloot. Rechts staat de deurpost in de noordelijke wand van de opkamer overeind. Waarschijnlijk was op de plek van deze deur oorspronkelijk een raam gesitueerd, dat later werd vergroot tot een deur om een rechtstreekse toegang tot het stalgedeelte te maken. In het begin van de twintigste eeuw werd in de stal een keuken gebouwd. (Bron: Foto: J.A. Storm van Leeuwen. De foto is in bezit van het Utrechts Archief)

dien heeft het proefonderzoek aangetoond dat er in de tweede helft van de zeventiende eeuw wel degelijk perceelsgreppels waren gelegen rond de boerderij en dat er bovendien minstens één bijgebouw moet hebben gestaan.

Op een kadasterkaart van 1832 vinden we het boerderijerf tot in detail terug (afb. 28). Het is vooralsnog niet duidelijk of de boerderij in deze periode reeds onder de naam De Hoogeweide bekend stond. Het woongedeelte en het stalgedeelte zijn weergegeven als één geheel, parallel aan de Hogeweide. In de zuidoost-hoek van de boerderij is de uitstekende opkamer duidelijk herkenbaar. Achter de boerderij staan twee bijgebouwen afgebeeld, waarvan de oostelijke zich dicht bij de zuidoost-hoek van de boerderij bevindt. De boerderij en de beide bijgebouwen bevinden zich op één perceel. Ten oosten van dit perceel en eveneens grenzend aan de Hogeweide ligt een tweede, aanzienlijk kleiner en onbebouwd perceel. De twee percelen grenzen beide aan de zuidzijde aan twee kleine en eveneens onbebouwde percelen, zodat er in totaal sprake is van vier percelen.

De situatie van 1832 zou in grote lijnen gehandhaafd blijven tot de sloop in het voorjaar van 1959. De boerderij en beide schuren zijn waar-

Afb. 27

Detail van de kaart van C. Specht uit 1696. Op deze kaart is De Hoogeweide afgebeeld als een rechthoekig gebouw haaks op de weg i.p.v. evenwijdig eraan. Het zestiende-eeuwse bijgebouw dat in 1696 nog in gebruik moet zijn geweest, staat niet afgebeeld op de kaart. Ook heeft Specht de perceelssloten rond de boerderij niet weergegeven.

Legenda:

Boerderij De Hoogeweide

Afb. 28

Detail van de kadasterkaart uit 1832. Deze kaart toont tot in detail de erfindeling die tot 1959 grotendeels ongewijzigd zou blijven. Het uitstekende gedeelte van de opkamer is duidelijk herkenbaar. Op het achtererf staan twee bijgebouwen weergegeven, evenals diverse perceelsgrenzen. Het erf is verdeeld in vier kleine percelen.

Legenda:

Boerderij De Hoogeweide

schijnlijk niet veranderd. Op een kaart uit de jaren '20 van de twintigste eeuw is bovendien te zien dat de vier percelen nog dezelfde vorm hebben. Op een kaart uit 1867 staat een (land)weg afgebeeld, die van de noordwestelijke kopse gevel van het stalgedeelte richting het zuidwesten loopt. Deze landweg is op een luchtfoto uit 1936 nog herkenbaar en was tijdens de opgraving zichtbaar als een verhoging in het landschap. Ook werden in sleuf 9 beide bermsloten van deze weg aangetroffen.

Aangezien de kadastrale kaart van 1832 één van de oudste en de meest nauwkeurige kaarten is waarop de boerderij voorkomt, is deze geprojecteerd op de resultaten van het proefonderzoek (afb. 29). In grote lijnen komt de kadastrale kaart overeen met de archeologische resultaten. De ligging van de boerderij blijkt in 1832 bijzonder nauwkeurig te zijn ingemeten. De noordwestelijke kopse kant van het stalgedeelte valt min of meer samen met de uitbraaksleuf in sleuf 6. De oostelijke wand van het woongedeelte bevindt zich ter hoogte van de uitbraaksleuf in sleuf 5.

De kopse gevel van de opkamer/kaaskelder staat in het talud van de sloot langs de Hogeweide. Van de twee bijgebouwen die op de kadastrale kaart staan afgebeeld, is geen spoor aangetroffen. Het westelijke bijgebouw ligt midden tussen sleuf 6 en 7 in, wat de afwezigheid ervan in de proefsleuven verklaart. Het oostelijke bijgebouw zou gedeeltelijk in sleuf 5 gelegen moeten hebben, namelijk op de plek waar de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel een aftakking richting het zuiden vertoont. Van dit bijgebouw werd echter geen spoor waargenomen, waarvoor twee redenen aangevoerd kunnen worden. Enerzijds is het mogelijk dat de stal ondiep gefundeerd was, waaronder er onder de bouwvoor geen sporen meer van zichtbaar waren. Anderzijds is het mogelijk dat de kadastrale kaart van 1832 voor wat betreft de inmeting van het bijgebouw niet nauwkeurig is. Mogelijk lag het bijgebouw net ten oosten van sleuf 5.

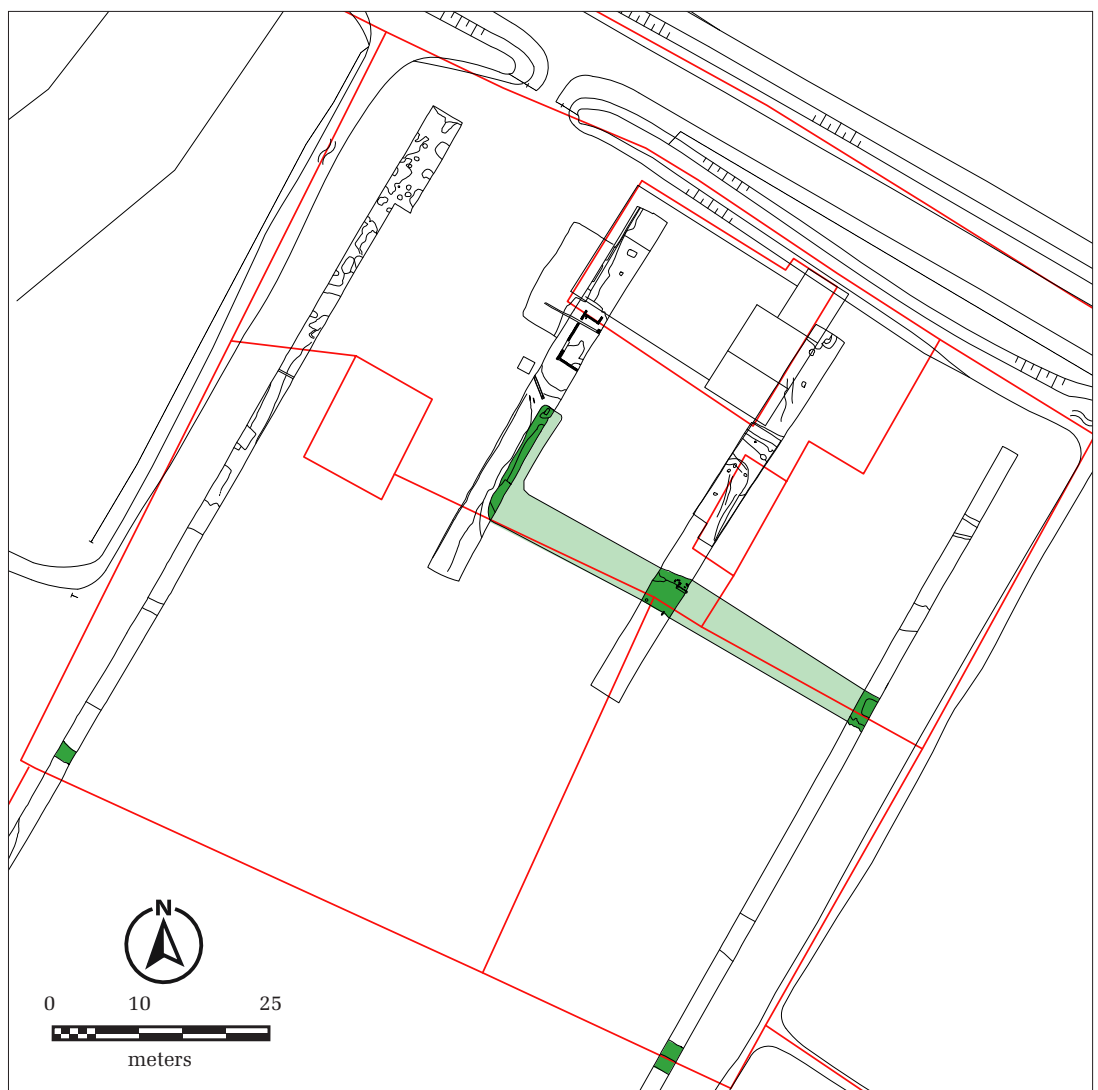
Voor wat betreft de perceelgreppels vertoont de kadastrale kaart een zeer grote overeenkomst met de gegevens van het proefonderzoek. De hui-

Afb. 29

Sporenoverzicht van de periode 1750-1850 met de kadastrale kaart van 1832 daarin geprojecteerd. In 1832 blijkt de situatie nauwkeurig te zijn opgemeten. De perceelsgrenzen vallen exact samen met de huidige perceelssloten en met de opgegraven perceelssloten. De kopse gevel van de opkamer staat tot in de sloot langs de Hogeweide. Het westelijke bijgebouw van de kadastrale kaart viel buiten de proefsleuven van LR22. Het oostelijke bijgebouw zou gedeeltelijk binnen sleuf 5 moeten vallen. Hier werd echter geen spoor van waargenomen. Mogelijk was het bijgebouw ondiep gefundeerd.

Legenda:

- Greppels uit de periode 1750-1850
- Perceelsgrenzen Kadasterkaart 1832

dige twee noord-zuid lopende perceelsgreppels haaks op de Hogeweide zijn op de kadasterkaart weergegeven. Daarnaast is de brede greppel (ca. 1650-1959) aan de achterzijde van de boerderij op de kadasterkaart als perceelsgrens terug te vinden. Op de kadasterkaart is deze perceelsgrens doorgetrokken tot aan het westelijke bijgebouw, terwijl bij het proefonderzoek bleek, dat de brede greppel een einde heeft gekend op een afstand van ca. 10 m van dit bijgebouw. Aangezien een perceelsgrens niet altijd uit een grep-

pel heeft bestaan, hoeft dit verschil echter geen probleem te zijn. Daarnaast staat er op de kadasterkaart een tweede perceelsgrens afgebeeld, ca. 44 tot 48 m ten zuiden van de zojuist vermelde greppel. Deze perceelsgrens komt overeen met de zeventiende-eeuwse greppel die in sleuf 4 en 7 is waargenomen. In sleuf 4 vallen de perceelsgrens en de greppel exact samen, in sleuf 7 is er een verschil van 2 m. Dit verschil lijkt het gevolg te zijn van een onnauwkeurigheid op de kaart van 1832.

8 De Hogeweide en drie Utrechtse kapittels

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 ligt het bewoningslint langs de Hogeweide op grondgebied dat in bezit was van de drie kapittels van Oudmunster, St.-Marie en St.-Pieter. Dergelijke kapittels beheerden hun bezittingen actief en deden dat vaak vanuit een centraal gelegen hof. In Leidsche Rijn zijn het Hof van Alendorp en het twaalfde-eeuwse Hof ter Weyde van de Johannieters bekend. Deze laatste was een 'uithof', oftewel een kloosterboerderij waar de Johannieters konden verblijven en van waaruit ze hun bezittingen bestuurden. Waarschijnlijk was het een zogenaamde boerderij met 'herenkamer', een in de vijftiende en zestiende eeuw gebruikelijk bouwtype. Een herenkamer was een ruimte waar de kloosterlingen in de nodige luxe konden vertoeven.

Het is goed mogelijk dat in het gebied ten zuidwesten van de Hogeweide en de Heerenweg eveneens hoven waren gelegen, van waaruit de kapittels hun eigendom bestuurden. Het is aannemelijk dat elk van de drie kapittels over een eigen hof beschikte. Mogelijk is het geen toeval dat Specht (afb. 5) op zijn kaart uit 1696 langs de Hogeweide exact drie boerderijen afbeeldt, namelijk boerderij De Hoogeweide (op het perceel van LR22), boerderij De Hoef (direct ten zuiden van LR20) en een derde, tot nu toe onbekende boerderij. Deze laatste ligt ten oosten van de Hogeweide, maar ten zuiden van de Heerenweg en valt daarmee binnen de grenzen van het kapittelbezit. De veronderstelling dat deze drie boerderijen voortkomen uit de drie uithoven van de kapittels van Oudmunster, St.-Pieter en St.-Marie zou een groot deel van de opvallende archeologische fenomenen kunnen verklaren, namelijk:

- het vroege tijdstip waarop in dit perifere deel van de Hogeweide de bewoning begint;
- het feit dat de gehele laatmiddeleeuwse bewoning zich concentreert aan de zuidwestzijde van de Hogeweide, terwijl er aan de overzijde hiervan nagenoeg geen sporen van bewoning zijn aangetroffen;
- de voor het buitengebied zeer vroege versterking van de boerderijen, namelijk kort na 1300;
- de meer dan gemiddelde luxe van de vroegste fase van versterking, zoals die spreekt uit onder meer de goede kwaliteit van de vele plavuizen en de aanwezigheid van de geglaazuurde daktegels;
- de vondst van de Limoges-gesp van LR20 (mogelijk is het geen toeval dat de eerste in Nederland gevonden Limoges-gesp afkomstig was van een boerderij die als hofhorig goed in bezit was van de proost van het kapittel van St. Walburg te Zutphen; Groothedde 151); de vondst van het gegraveerde wijnglas uit de eerste helft van de achttiende eeuw, waarop de bijbelse afbeeldingen en teksten zijn weergegeven (afb. 35). Alhoewel dit glas aanzienlijk later gedateerd is dan de archeologische fenomenen die hierboven staan vermeld, is het niet ondenkbaar dat de boerderij na 1700 nog steeds in bezit van een van de drie kapittels was.

Wanneer de drie boerderijen op de kaart van Specht inderdaad de uithoven van de drie kapittels vormen, zal er in de toekomst nader onderzoek gedaan moeten worden naar de toe nu toe onbekende derde boerderij. Deze ligt verschoolen in de groenstrook die aan de westzijde het Sportpark Strijland omgeeft. Deze groenstrook heeft een breedte van ca. 25 m, zodat een deel van de eventuele sporen van de boerderij ongetwijfeld onder de sportvelden terecht moet zijn gekomen.

9 De vondsten

Het proefonderzoek heeft in totaal 102 kg aan materiaal opgeleverd. Verreweg het merendeel hiervan is afkomstig uit drie greppels. Voor de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel en zestiende-/zeventiende-eeuwse greppel geldt dat al het aangetroffen materiaal is verzameld en meegenomen. Voor de greppel uit de periode 1650-1959 is reeds in het veld een strenge selectie gemaakt voor wat betreft de te behouden voorwerpen. Het materiaal is als volgt onder te verdelen: 53 kg aardewerk, 32 kg bouwmaterialen en natuursteen, 7 kg bot, 8 kg metalen voorwerpen en 2 kg glas. Daarnaast werden er enkele houten paaltjes en een mogelijk fragment van een houten ladder meegenomen. Er zijn geen grondmonsters genomen.

9.1 Het aardewerk

Het (waarschijnlijk) twaalfde-eeuwse aardewerk bestaat uit één Pingsdorffscherf en twee scherven kogelpot, afkomstig uit drie verschillende (paal)kuilen. In alle gevallen betreft het kleine wandfragmenten, waaruit geen nadere informatie valt af te leiden voor wat betreft potvorm en datering. Er werden geen twaalfde-eeuwse scherven gevonden in latere sporen of in de bouwvoor.

De vier dertiende-eeuwse aardewerkscherven (alle wandfragmenten) zijn afkomstig uit latere sporen of de bouwvoor. Een proto-steengoedscherf is afkomstig uit de bouwvoor van sleuf 6. Van de drie bijna-steengoedscherven is er één afkomstig uit een kuil waaruit tevens een veertiende-eeuwse pijlgewicht afkomstig is, een tweede werd aangetroffen in de uitbraaksleuf in sleuf 5, terwijl de laatste in de greppel uit de periode 1650-1750 werd aangetroffen.

In de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel werden in totaal 260 scherven gevonden. Het merendeel hiervan bestaat uit roodbakkend aardewerk (157), gevolgd door steengoed (56), grijsbakkend aardewerk (43) en witbakkend aardewerk (4). Bij het roodbakkend aardewerk werden meerdere zogenaamde klauwpootjes aangetroffen, die kenmerkend zijn voor de periode van 1375 tot 1450 (Bartels 1999, 108). Er is voornamelijk niet nader gekeken naar de aanwezige potvormen en het aantal potindividueen. Bij vervolgonderzoek zal dit wel moeten worden gedaan, aangezien

hierdoor de interpretatie van de boerderij als uithof van een kapittel mogelijk kan worden geverifieerd.

Het postmiddeleeuwse aardewerk bestaat uit roodbakkend aardewerk, steengoed, majolica, faience, porselein en industrieel wit- en roodbakkend aardewerk. Ook dit aardewerk is niet nader onderzocht op potvormen. Opvallende vondst is een groot fragment van een majolicabord van ca. 1750-1820 (afb. 30). Op het bord staat de spreuk geschilderd: "Dat gij (n)iet wilt dat (u) geschied, doet (dat) aan een an(de)r niet". Slechts één van de aardewerkindividueen bleek compleet genoeg om gerestaureerd te worden, namelijk een negentiende-eeuwse kachelpot.

9.2 De metalen voorwerpen

Laatmiddeleeuwse metalen voorwerpen

Er werden geen metalen voorwerpen uit de twaalfde en dertiende eeuw aangetroffen. Uit de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel zijn wel diverse metaalvondsten afkomstig. Afgezien van enkele niet te determineren voorwerpen zijn dat een ijzeren handgreep van een kookpot, een klein fragment van een bronzen grape, drie ijzeren gespen, een lakenloodje, drie ijzeren messen, een hoefijzer, een bronzen vingerhoed, ijzeren deurbeslag, een mondharpje, een ijzeren ophangoog en twee fragmenten van (niet nader te determineren) insignes. De meest bijzondere vondst is echter een groot fragment van een erotische insigne (afb. 31). Er is een broek afgebeeld, waaronder een fallus hangt. Boven de broekrand is een tweede fallus afgebeeld, voorzien van twee vleugeltjes en een kroon. De fallus wordt geflankeerd door twee vrouwenfiguren. Hiervan is de rechter figuur bij de voeten afgebroken; van het linker vrouwenfiguur mist het hoofd. In Heilig en Profaan staat een in grote lijnen identieke insigne afgebeeld, gevonden in Brugge en gedateerd tussen 1400 en 1450 (Beuningen en Kolderweij 1993, 258, afb. 625).

Afb. 30

Majolicabord met spreuk, afkomstig uit greppel (vondstnummer 52). Op het bord staat de spreuk "Dat gij (n)iet wilt dat (u) geschied, doet (dat) aan een an(de)r niet". Het bord dateert uit de tweede helft van de achttiende eeuw. (Bron: Foto: H. Lagers)

Afb. 31

Erotisch insigne, aangetroffen in een greppel in sleuf 5 (vondstnummer 32). De insigne toont een gekroonde en gevleugelde fallus met de restanten van twee vrouwfiguren aan weerszijden. Onder de fallus is een broek weergegeven, waaronder een tweede, kleinere fallus is te zien. Het voorwerp dateert waarschijnlijk uit de eerste helft van de vijftiende eeuw.
(Bron: Foto: H. Lagers)

Deze mist echter de kroon en moet dan ook zijn gegoten in een andere gietvorm. Ook zijn er vergelijkbare, fragmentarisch bewaarde exemplaren bekend uit Middelburg en het verdronken dorp Nieuwlande (schriftelijke mededeling H.J.E. van Beuningen). Uit een kuil in sleuf 6 is een loden gewicht afkomstig, te dateren in de veertiende eeuw. Als basis voor dit gewicht is een pijlbakje gebruikt. Bronzen pijlgewichten werden gebruikt bij het afwegen van edelmetalen. Ze zijn vrij schaars en worden in hoofdzaak aangetroffen in stad- en kasteelcontext. Over het gebruik van loden afgietsels van dergelijke pijlgewichten is niet veel bekend, al worden ze wel regelmatig gevonden. Er valt te denken aan een huishoudelijk gebruik. Het laatste laatmiddeleeuwse voorwerp dat hier vermeld dient te worden is een miniatuur bronzen lepeltje met resten van vergulding. Deze moet gedateerd worden ergens tussen 1350 en 1450.

Postmiddeleeuwse metalen voorwerpen

Uit de greppel die wordt gedateerd tussen 1500 en 1650 komen eveneens diverse metalen voorwerpen: een spinlood, een leeuwtje van een lood/tin-legering, een hoefijzer, een messing kraan in vorm van gestileerde paardenkop, een mondharp en een duit uit Stevensweerd (zonder jaartal). Het leeuwtje heeft mogelijk onderdeel

van een zoutvaatje gevormd (afb. 32). Een dergelijk zoutvaatje was een niet al te veel voorkomend voorwerp en lijkt te duiden op een meer dan gemiddelde rijkdom van de bewoners. Het leeuwtje zou echter ook een mesheftbekroning geweest kunnen zijn.

Uit de greppel die tussen 1650 en 1959 gedateerd moet worden, komen vele metalen voorwerpen, waarvan een groot deel uit de twintigste eeuw dateert. Enkele van de oudere voorwerpen zijn een messing gesp (zestiende eeuw), zilveren 2-stuiver stuk (zeventiende eeuw, niet nader te determineren) en een koperen duit van de Stad Utrecht (1783). Uit het deel van deze greppel dat rond 1750 weer werd gedempt, komt een riemhanger versierd met ingeputte bloemmotiefjes (1575- 1625), een ijzeren koebel zonder klepel, ijzeren knipmes met benen hefkanten (achttiende eeuw?) en het asgedeelte van een wagenwiel. Deze laatste is gemaakt van ijzer. Het hout hierin is grotendeels bewaard gebleven. Er zijn restanten van vier spaken zichtbaar.

9.3 Bouwmaterialen en glas

Laatmiddeleeuwse bouwmaterialen

Verreweg het grootste deel van de verzamelde bouwmaterialen is afkomstig van het eerste stenen gebouw uit het begin van de veertiende eeuw. Dit is dan ook het enige stenen gebouw op dit perceel dat niet recentelijk is gesloopt. De boerderij die kort na 1500 werd gebouwd, werd pas in 1959 afgebroken, waarbij het puin ongetwijfeld volledig zal zijn afgevoerd. De veertiende-eeuwse bouwmaterialen bestaan uit minstens zeven kloostermopfragmenten, negen fragmenten van daktegels en tien plavuísfragmenten. Een deel van de daktegelfragmenten vertoont sporen van glazuur. Enkele

plavuizen hebben onderdeel van een stookvloer gevormd, zoals blijkt uit de verbrandingssporen. De overige plavuizen zijn deels (geel) geglazuurd, deels ongeglazuurd. Bij deze laatste plavuizen komen enkele dikke exemplaren voor, tot wel 6,6 cm dikte. Er werden slechts twee kloostermopfragmenten gevonden die waarschijnlijk in de vijftiende eeuw gedateerd moeten worden. Mogelijk is de veertiende-eeuwse boerderij in deze eeuw vergroot, gerestaureerd of aangepast. Gezien de kleine hoeveelheid vijftiende-eeuwse bouwmate-riaal zal dit slechts zeer klein-

Afb. 32

Een leeuwtje van een lood/tin-legering, aangetroffen in een greppel uit de periode 1500-1650 in sleuf 4 (vondstnummer 19). Het leeuwtje vormde waarschijnlijk het handvat van een zoutvaatje of de bekroning van een mesheft. Het leeuwtje heeft een hoogte van 2,4 cm en dateert uit de vijftiende of zestiende eeuw.
(Bron: Foto: H. Lagers)

Afb. 33

Twee tegels met afbeelding van valkenier en bloemenvaas, aangetroffen in een greppel uit de periode 1650-1959 in sleuf 5 (vondstnummer 14 en 24). De tegels dateren beide van rond 1625. Kennelijk is rond deze periode een nieuwe tegelwand geplaatst in één van de vertrekken van de boerderij.

(Bron: Foto: H. Lagers)

schalig zijn geweest.

Postmiddeleeuwse bouwmaterialen

De hoeveelheid zestiende-eeuwse bouwmaterialen is zeer beperkt en bestaat uit twee kloostermopfragmenten en twee fragmenten van dikke daktegels. De kloostermoppen hebben een afmeting van 13 bij 6 cm (lengte onbekend) en zijn hard gebakken.

De hoeveelheid zeventiende-eeuwse bouwmaterialen is aanzienlijk groter. In één van de ruimtes van de kort na 1500 gebouwde boerderij De Hoogeweide werd waarschijnlijk rond 1625 een nieuwe tegelwand geplaatst, zoals mag blijken uit de vondst van twee complete wandtegels en een fragment van een tegel. De complete tegels

werden aangetroffen in de greppel die rond 1650 werd gegraven. Mogelijk betekent dit dat de boerderij rond deze periode is verbouwd en/of gemoderniseerd, als gevolg waarvan de op dat moment 25 jaar oude tegelwand het veld moest ruimen. Het is echter tevens mogelijk dat de tegels pas later in de greppel terechtkwamen. De twee tegels hebben een polychrome afbeelding van een bloemenvaas en een in blauw uitgevoerde afbeelding van een valkenier (afb. 33). De overige zeventiende-eeuwse bouwfragmenten bestaan uit fragmenten van drie plavuizen, drie dakpannen, twee bakstenen en twee wandtegels. Deze laatste moeten gedateerd worden aan het einde van de zeventiende eeuw en lijken dus niet tot de eventuele modernisering van rond 1650 te behoren. Daarnaast werden er drie

Afb. 34

Een onbekend voorwerp, gevonden in een greppel uit de periode 1650-1750 in sleuf 6 (vondstnummer 57). Het betreft een tegel-achtig voorwerp van 17 bij 17 cm en een dikte van 4,5 cm. Aan één zijde is het voorwerp verdeeld in negen vierkantjes, die elk diagonaal in tweeën zijn onderverdeeld. De achttien driehoekjes zijn met een mes o.i.d. uitgesneden vóór het bakken van het voorwerp. Een dergelijk voorwerp is voor zover bekend niet eerder gevonden. De voorgestelde functie ervan varieert van kuikendrinkbak tot gevelornament.

(Bron: Foto: H. Lagers)

Afb. 35

Een kelkglas, aangetroffen in een greppel uit de periode 1650-1959 in sleuf 5 (vondstnummer 24). Het glas dateert uit de eerste helft van de achttiende eeuw. Er staan twee gegraveerde afbeeldingen op het glas. Aan één zijde staat een afbeelding van Jezus aan het kruis met Maria en Johannes de Evangelist aan weerszijde. Aan de voet van het kruis ligt een schedel. Aan weerszijden van het kruis staat de tekst 'D(e boo)m des Levens'. Op de andere zijde van het glas wordt de zondeval weergegeven. Op de slechts gedeeltelijk aanwezige afbeelding staat Adam, de stam van de boom met de staart van de slang en de hand van Eva met daarin een appel. Aan weerszijden van de boomkruin staat gegraveerd: 'De Bo(om des do)ods'. (diameter kelk: 71 mm, diepte kelk: 61 mm, geschatte hoogte: 160 mm)
(Bron: Foto: H. Lägers)

ijsselstenen gevonden, die van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw gedateerd kunnen worden. Gezien de slijtagesporen heeft één van deze ijsselstenen onderdeel van een vloer uitgemaakt. Het meest bijzondere object binnen de zeventiende-eeuwse bouwmaterialen bestaat uit een plavuisachtig voorwerp van roodbakend aardewerk (afb. 34). Het voorwerp is zowel 17 cm lang als breed en 4,5 cm dik. Aan de bovenzijde is de plavuis opgedeeld in negen gelijke vierkanten. Vervolgens is elk vierkantje weer met een diagonale lijn in tweeën verdeeld, waardoor er in totaal achttien driehoeken ontstaan. Deze driehoeken hebben een diepte van 2,5 tot 3,2 cm en zijn met een mes o.i.d. uitgesneden in de klei vóór het bakken van het voorwerp. Een dergelijk voorwerp is in Utrecht niet eerder aangetroffen tijdens archeologisch of bouwhistorisch onderzoek. Twee voorgestelde interpretaties zijn die van kuikendrinkbak of gevelornament.

Glas

Uit de vulling van de veertiende-/vijftiende-eeuwse greppel zijn geen glasvondsten afkomstig; dit zelfde geldt voor de greppel die van 1500 tot 1650 in gebruik was. Verreweg het grootste deel van de glasvondsten is dan ook afkomstig uit de greppel die tot 1959 in gebruik is gebleven. Tijdens het afwerken van deze greppel is reeds een strenge selectie gemaakt voor wat betreft de te behouden vondsten. De opvallendste glasvondst is een kelkglas, waarschijnlijk daterend uit de eerste helft van de achttiende eeuw en gemaakt van loodglas (afb. 35, Raus 2003). Het glas heeft een kleine traan in de zware kelkbodem en is voorzien van een 'Silezische' stam (pseudogefaceteerd) en een voet met een omgeslagen rand. De kelk, waarvan delen ontbreken, is versierd met een diamantgraving. Op een zijde staat een afbeelding van Jezus aan het kruis met Maria en Johannes de Evangelist aan weerszijden. Aan de voet van het kruis ligt een schedel. Aan weerszijden van het kruis staat de tekst: 'D(e boo)m des Levens'. Op de andere zijde van het glas wordt de zondeval weergegeven. Op de slechts gedeeltelijk aanwezige afbeelding staat Adam, de stam van de boom met de staart

van de slang en de hand van Eva met daarin een appel. Aan weerszijden van de boomkruin staat gegraveerd: 'De Bo(om des do)ods'. (diameter voet: 73 mm, diameter kelk: 71mm, diepte kelk: 61 mm, geschatte hoogte: 160mm)

Boven uit de vulling van het deel van de greppel dat kort na het midden van de negentiende eeuw werd gedempt, is een klein flesje afkomstig. Het peervormige flesje, gemaakt van sodaglas, heeft een dikke bodem (5 mm) en dunne schouders (0,3 mm). De diameter bedraagt 48 mm, de hoogte is 144 mm. Het flesje moet gedateerd worden rond 1850.

10 Conclusies en aanbevelingen

10.1 Conclusies

Het proefonderzoek LR22 heeft aangetoond dat het laatmiddeleeuwse bewoningslint (dat reeds bekend was langs het zuidoostelijk deel van Hogeweide) zich in noordwestelijke richting verder uitstrekt dan tot nu toe bekend was. Op het onderzochte perceel direct langs de Hogeweide was reeds vanaf de twaalfde eeuw bewoning. In een van de proefsleuven lijkt een deel van een boerderijplattegrond uit deze eeuw te zijn blootgelegd. Aangezien echter slechts een klein aantal twaalfde-eeuwse sporen werd aangetroffen, kan vooralsnog niet veel over deze vroege bewoning worden geconcludeerd. Over de situatie in de dertiende eeuw kunnen nog veel minder uitspraken worden gedaan, aangezien er geen met zekerheid dertiende-eeuwse sporen werden aangetroffen. Het is mogelijk dat er in deze eeuw bewoning is geweest op dit perceel, net als op het perceel van LR20. Pas vanaf kort na 1300 is het zeker dat er op het perceel bewoning is geweest. Rond deze tijd wordt er een in steen opgetrokken boerderij gebouwd. Zowel dit vroege tijdstip van de eerste steenbouwfase, alsmede de grote mate van luxe zoals die onder meer spreekt uit de vondst van geglazuurde daktegels, zijn een opvallend fenomeen. Tijdens dit proefonderzoek werden er van de veertiende-eeuwse boerderij geen restanten meer in situ aangetroffen. Het boerderijerf werd aan de zuidzijde begrensd door een greppel, waarin een grote hoeveelheid materiaal werd gevonden.

Er zijn aanwijzingen dat de boerderij kort na 1500 werd gesloopt en vervangen door een nieuwe. Het woongedeelte van de in 1959 gesloopte boerderij De Hoogeweide was nagenoeg volledig toe te schrijven aan deze vroeg zestiende-eeuwse steenbouwfase. Het erf werd vergroot door de zuidelijke erfgreppel te verschuiven in zuidelijke richting. Er werd minstens één bijgebouw neergezet, waarvan een deel van de kloostermopfundering werd aangetroffen. Rond 1650 werd het erf wederom vergroot door de erfgreppel in zuidelijke richting te verschuiven. Aan de westzijde mondde deze uit op een noord-zuid georiënteerde greppel. Beide greppels waren voorzien van een beschoeiing. Boven een van de greppels verrees een latrine, die tot ca. 1750 in gebruik zou blijven. Rond deze tijd werd het grootste deel van de noord-zuid georiënteerde greppel gedempt. Op deze gedempte greppel werd een houten glijgoot aangetroffen, die mogelijk behoorde bij een nieuwe, separate latrine. Op een onbekend moment tussen ca. 1750 en

1832 werd het zestiende-eeuwse bijgebouw afgebroken en vervangen door twee andere bijgebouwen. Waarschijnlijk werden de stalmuren ook vóór 1832 in steen uitgevoerd. Na dat tijdstip zou er niets meer veranderen aan de bebouwing op het erf. Wel werd er rond 1850 nog iets aan de erfindeling veranderd. Het laatste deel van de hierboven vermelde noord-zuid georiënteerde greppel werd namelijk gedempt.

Het proefonderzoek, waarvan de bevindingen grote overeenkomsten vertonen met die van het eerdere proefonderzoek langs de Hogeweide (LR20), heeft een aantal opmerkelijke archeologische fenomenen aan het licht gebracht. Het vroege begin van bewoning, het vroege tijdstip van de eerste steenbouwfase, de rijkdom die uit de materiële cultuur naar voren komt, de grote mate van luxe van de steenbouw en het monumentale karakter van de in 1959 gesloopte boerderij moeten historisch worden verklaard. De verklaring moet worden gezocht op het vlak van het laatmiddeleeuwse grondbezit. Was het gebied ten westen van Utrecht voor een groot deel gemene weidegrond, het gebied ten zuidwesten van de weg de Hogeweide was reeds van de twaalfde of dertiende eeuw in bezit van drie kapittels. Dergelijke kapittels beheerden over het algemeen hun grondbezit actief, waarbij het centrale punt werd gevormd door een uithof. Een dergelijke uithof bestond uit een boerderij met een meer dan gemiddelde luxe en vormde de verbinding tussen het kapittel en de vele pachters van kapittelgrond. Op de kaart van Specht uit 1696 staan langs de Hogeweide drie boerderijen afgebeeld. Mogelijk kunnen hierin de uithoven van de drie kapittels worden herkend. Het is toeval geweest dat de twee uitgevoerde proefonderzoeken langs de Hogeweide beide op of direct naast twee van de drie boerderijen waren gelegen. Over de derde boerderij is vooralsnog niets bekend. Toekomstig archeologisch onderzoek zal moeten uitwijzen of deze hypothese stand kan houden. In dat geval zal er veel nieuwe informatie aan het licht komen over de kapitteluithoven, de materiële cultuur van een economische en geestelijke bovenlaag en de manier waarop het land werd verpacht en gebruikt.

10.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Van alle archeologische bewoningsplekken in Leidsche Rijn gaat het boerderijlint langs de Hogeweide waarschijnlijk de meeste informatie opleveren omtrent het laatmiddeleeuwse landgebruik binnen de Utrechtse stadsvrijheid. Op basis van de vermoede uitgestrektheid van dit bewoningslint (minimaal een kilometer lengte

en een breedte van ca. 60 m) alsmede de grotendeels ongeschonden toestand waarin het verkeert, mag worden verwacht dat bij een toekomstige opgraving een tot nu toe ongekend gedetailleerd beeld van een laatmiddeleeuws boerderijlint verkregen zal worden. Als de interpretatie van de drie boerderijen op de kaart van Specht als de drie kapitteluthoven correct is, wint het archeologisch onderzoek van het boerderijlint bovendien aan belang. Door de toekomstige opgravingen van deze drie uithoven zal een blik geworpen kunnen worden op het functioneren van een kapittel: niet alleen het dagelijkse leven op een uithof zal aan het licht komen, ook over de manier waarop een kapittel zijn bezittingen beheerde alsmede de manier waarop het land werd gebruikt zal veel nieuwe informatie kunnen worden vergaard. Alhoewel directe aanwijzingen er voor nog ontbreken, is het denkbaar dat het lange boerderijlint niet slechts uit de drie uithoven heeft bestaan, maar dat er ook boerderijen van pachters te vinden zullen zijn. In dat geval zullen uit een vergelijking van de boerderijcomplexen de grote verschillen tussen het bestaan van een rijk kapittellid enerzijds en een pachtboer anderzijds aan het licht komen. Hierdoor kan langs de Hogeweide de agrarische laatmiddeleeuwse maatschappij in gecompriëerde vorm worden opgegraven.

Het boerderijlint langs de Hogeweide is uniek voor Leidsche Rijn en moet in de toekomst - ervan uitgaande dat bescherming niet mogelijk is - dan ook integraal worden opgegraven. De hierboven vermelde afmetingen van het lint leidden tot een oppervlakte van zo'n 6 ha. Ook op het perceel van LR22 direct langs de Hogeweide zal een opgraving moeten volgen. Aangezien hier mogelijk de boerderij van één van de drie kapitteluthoven gesitueerd is, is een extra gedetailleerd onderzoek gewenst. Er moet worden gepoogd een aantal specifieke vragen te beantwoorden. Allereerst moet er meer duidelijk worden verkregen omtrent de verscheidene steenbouwfases. Zijn er nog restanten in situ te vinden van de vroeg veertiende-eeuwse steenbouw? Behoorde inderdaad het gehele woongedeelte van de in 1959 gesloopte boerderij tot de vroeg zestiende-eeuwse steenbouwfase? Werd de boerderij in de zeventiende eeuw verbouwd of gemoderniseerd? Daarnaast moet er worden onderzocht in welke mate de aangetroffen materiële cultuur in overeenstemming is met de vroege en luxe steenbouw en of deze valt te relateren aan een kapitteluthof. Hiervoor zal met name het aardewerkcomplex nauwkeurig moeten worden onderzocht. Zeker wanneer er mogelijk in de toekomst langs de Hogeweide

boerderijen van pachters worden opgegraven, zal een vergelijking van de materiële cultuur van beide soorten boerderijen ongetwijfeld vele verschillen aan het licht brengen. Het is goed mogelijk dat bij de opgraving op het perceel van LR22 één of meerdere beerputten zullen worden aangetroffen. Een nauwkeurige bestudering van de inhoud - ook voor wat betreft zoologische en botanische resten - kan veel informatie opleveren omtrent het voedselpatroon van de bewoners. Daartoe zal de inhoud van eventuele beerputten gedetailleerd moeten worden onderzocht. Het zeven van (in ieder geval delen van) de beerputinhoud is daarbij onontbeerlijk. Daarnaast moet tevens de vulling van de greppels rond de boerderij gedetailleerd worden onderzocht. Tijdens de opgraving zal moeten worden beslist of het zinvol is ook hiervan een deel of delen te zeven.

Zoals reeds vermeld in paragraaf 1.3 waren op de drie tijdens LR22 onderzochte percelen enkele tijdelijke voorzieningen gepland. Aangezien dergelijke voorzieningen in de regel gepaard gaan met plaatselijke bodemverstoringen, was de aanleg ervan op het perceel langs de Hogeweide niet mogelijk. Een strook grond met een breedte van 100 m (gerekend vanaf de westelijke bermsloot langs de Hogeweide) dient voorafgaand aan een definitieve opgraving onbebouwd te blijven. De voorzieningen zijn dan ook inmiddels aangelegd buiten de zone met archeologische sporen.

Het proefonderzoek heeft aangetoond dat de Hogeweide in de late Middeleeuwen een belangrijke scheidslijn in het landschap vormde. Het is zeer aannemelijk dat op de plek van de huidige Hogeweide reeds in die periode een belangrijke weg was gelegen. Aangezien het tracé van de Hogeweide nooit is veranderd, heeft er zich nog niet de mogelijkheid voorgedaan om te onderzoeken of er nog restanten van de middeleeuwse weg aanwezig zijn. Op één punt is deze mogelijkheid er echter wel, namelijk het perceel direct ten noordwesten van LR22. Bij de ruilverkaveling aan het einde van de jaren '50 is hier een scherpe bocht uit de Hogeweide afgesneden, waardoor een deel van de oude Hogeweide is komen te liggen in het huidige weiland. Op dit perceel zal de eventuele middeleeuwse weg mogelijk kunnen worden bestudeerd.

Op de overige twee percelen van LR22 hoeft geen verder archeologisch onderzoek plaats te vinden. Op het middelste perceel werden slechts (waarschijnlijk) zeventiende-eeuwse afwateringsgreppels aangetroffen, die geen nadere bestudering behoeven. Op het meest westelijke

perceel werd slechts één duidelijk en mogelijk Merovingisch spoor aangetroffen. Deze is tijdens het proefonderzoek reeds volledig onderzocht en afgewerkt. De kans op nog meer mogelijke Merovingische sporen is dermate klein dat verder archeologisch onderzoek op dit perceel niet wordt aanbevolen. Wel zal het perceel

direct ten westen hiervan door middel van een archeologisch proefonderzoek moeten worden onderzocht. Dit perceel bevindt zich dicht bij de kern van de Merovingische nederzetting en heeft daarom een grotere kans op de aanwezigheid van archeologische sporen.

Vondsten en documentatie

De veldtekeningen en de overige administratie van het proefonderzoek zijn in het bezit van de Sectie Cultuurhistorie gemeente Utrecht en bevinden zich tijdelijk in de archeologische dependance in Leidsche Rijn, 't Zand 4a te Utrecht. Te zijner tijd zullen deze worden overgebracht naar het pand aan de Zwaansteeg 11 te Utrecht.

De metaalvondsten zijn opgeslagen in het pand aan de Zwaansteeg. Al het overige vondstmateriaal is tijdelijk opgeslagen in de dependance aan 't Zand 4a (Utrecht), maar zal te zijner tijd worden overgebracht naar het centrale archeologische depot van de gemeente Utrecht, gevestigd in Fort Rhijnauwen, Rhijnauwenselaan 3 te Bunnik.

Literatuur

Bartels, M., Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900), Zwolle, Amersfoort 1999

Berendsen, H.J.A., De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht, Utrechtse Geografische Studies 25. Utrecht 1982

Beuningen, H.J.E. van, A.M. Kolderweij, Heilig en profaan. 1000 Laatmiddeleeuwse insignes uit de collectie van H. J. E. van Beuningen, Rotterdam Papers VIII, Cothen 1993

Donkersloot-de Vrij, M., Historische plattegronden van Nederlandse steden. Deel 3: Utrecht, Alphen aan de Rijn 1990

Groothedde, M., 'Een Limoges-gesp op erve Garwerdinck' In: Leesten en Eme. Archeologisch en historisch onderzoek naar verdwenen buurschappen bij Zutphen, Wageningen 1996, p. 150-151

Haarhuis, H.F.A. en E.P. Graafstal, Vleuten-Harmelen. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering, RAAP-rapport 80, Amsterdam 1993

Huiting, J.H., 'Middeleeuws grootgrondbezit in Vleuten en Haarzuilens: een perceelsgewijze reconstructie' In: Historisch geografisch tijdschrift, 95.2, Utrecht 1995, p. 62-77

Immink, P.W.A., 'De stadsvrijheid van Utrecht' In: Opstellen aangeboden aan Prof. Jhr. Dr. D. G. Rengers Hora Siccama, Utrecht 1942

Jansen, B., Rijksweg A2. Leidsche Rijn (km 56.6 tot 59.7). Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie, RAAP-rapport 604, Amsterdam 2000

Jansen, B., Rijksweg A2. Leidsche Rijn (km 59.7 tot 62.5). Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie, RAAP-rapport 668, Amsterdam 2001

Kamp, J. van der, Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hogeweide. Archeologisch proefonderzoek i.v.m. verlegging Rijksweg A2, Basisrapportage archeologie 5, Utrecht 2005

Kamp, J. van der, Wonen aan het water (deel I). Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de restgeul van de Oude Rijn, Basisrapportage archeologie (in prep.), Utrecht 2005

Kamp, J. van der, Wonen aan het water (deel II). Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws, omgracht stenen huis in Leidsche Rijn, Basisrapportage archeologie (in prep.), Utrecht 2005

Archeologisch onderzoek naar twee laatmiddeleeuwse nederzettingen langs de restgeul van de Oude Rijn, Basisrapportage archeologie (in prep.), Utrecht 2005

Lägers, H. Herstelde monumenten. Gemeentelijke restauratieprojecten in Utrecht 1998-2002, Utrecht 2003

Rauws, A.G., 'Zondeval en kruisdood. Een glas met religieuze voorstellingen van de Leidsche Rijn', in: Oud-Utrecht. Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht, 76e jaargang, 2003, 19-20

Velde, H. M. van der, Houten, Hoogdijk terrein 89. Onderzoek in het kader van de vinexlocatie Loerjk, Hofstad II, ADC Rapport 80, Bunschoten 2001

Colofon

Dit rapport is uitgegeven door

DSO Stedenbouw en Monumenten
gemeente Utrecht,
Sectie Cultuurhistorie ©2005

Redactie:

H. L. Wynia

Eindredactie:

R. de Kam

Vormgeving:

Cad-unit DSO Stedenbouw & Monumenten

*De volgende Basisrapportages Archeologie van
de gemeente Utrecht zijn inmiddels verschenen:*

Basisrapportage Archeologie 1

*De Grauwert. Archeologische onderzoek naar
een laatmiddeleeuwse omgracht complex, febru-
ari 2004*

Basisrapportage Archeologie 2

*Eligenstraat. 2000 jaar bebouwing in het zuiden
van de Utrechtse binnenstad, juli 2001*

Basisrapportage Archeologie 3

*Sportpark Terweide. Inheems-Romeinse bewo-
ning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden
van de Limes, maart 2003*

Basisrapportage Archeologie 4

*Twee IJzertijdvindplaatsen langs de snelweg,
juni 2004*

Basisrapportage Archeologie 5

*Middeleeuwse bewoning langs de snelweg,
maart 2004*

Basisrapportage Archeologie 6

Parkwijk-Noord, Oktober 2004

Basisrapportage Archeologie 7

*Laatmiddeleeuwse bebouwing langs de Hoge-
weide*

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek van een laat- en postmiddeleeuws bewoningslint.

Gemeente Utrecht
DSO Stedenbouw & Monumenten

Cultuurhistorie
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht

Postbus 8015
3503 RA Utrecht
Telefoon 030 286 3990

ISBN 90-73448-08-5

9 789073 448087

Basisrapportage archeologie 8: Archeologisch proefonderzoek langs de Hogeweide